

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΑΣ (Καθηγ. Παν. Γ. Νικολοπούλου) 209
- ◆ Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ (Βασίλ. Κ. Σταθάκη) 217
- ◆ Η ΕΤΕΡΟΝΟΜΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΣΙΟΔΟΝ ΤΟΝ ΒΟΙΩΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ (Φιλολ. Δ. Δημητρίου) 224
- ◆ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΑΡΑΠΕΙΟΥ (Ιωάν. Κ. Τσέντου) 228
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΑ (Πανορμίτη) 235
- ◆ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΝΕΩΝ (Βασ. Κ. Σταθάκη) 236
- ◆ ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε. ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ Χ.Φ.Ε. 237
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 238
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομέως Ένημερώσεως τής Χ.Ε.Ε.) 239

ΕΤΟΣ 65ον ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2002 ΑΡΙΘ. 633

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

○ **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

○ **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**

Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος

○ **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**

Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

ΔΗΜ. Α. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν

Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Κατύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 32 21 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 65ον

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2002

Αριθ. 633

Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΑΤΕΡΑΣ

Ἡ ἐπίσκεψίς μας σ' ἓνα βιβλιοπωλεῖον ἢ μίαν βιβλιοθήκην, ὅπου μᾶς ἐπιδεικνύεται ποικιλία ἐντύπων καὶ μάλιστα βιβλίων, ἢ προσοχή μας στρέφεται συνήθως στὶς σύγχρονες ἐκδόσεις, σὰ νέα ὀνόματα πού ἐμφανίζονται ὡς συγγραφεῖς. Οἱ ἀπορίες μας διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον μᾶς παρουσιάζονται τὰ βιβλία δὲν ὑπάρχουν ἢ καὶ ἐὰν ὑπάρχουν διαλύονται ἀμέσως διότι γνωρίζομεν ἀσφαλῶς τὶς διαδικασίας ἐκτυπώσεως τῶν βιβλίων· ὁ συγγραφεὺς παραδίδει τὸ χειρόγραφόν του -ἢ τὸ δακτυλόγραφόν του ἢ ἀκόμη, ἐὰν εἶναι πολὺ ἐκσυγχρονισμένος, τὴν δισκέττα του-, ὁ ἐκδότης τὸ στέλνει στὸν τυπογράφον καὶ μετὰ τὶς σχετικὰ διορθώσεις τὸ βιβλίον τυπώνεται, εἰκονογραφεῖται ἴσως, βιβλιοδετεῖται καὶ ἀποστέλλεται σὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ στὶς βιβλιοθήκας στὴν διάθεσιν τῶν ἀναγνωστῶν.

Ὅμως, ὅταν τὸ βιβλίον περιέχῃ τὸ ἔργον κάποιου παλαιότερου συγγραφέως ἢ ἀκόμη καὶ Βυζαντινοῦ, Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας ἢ Ἀρχαίου Ἑλληνοῦ, ἀπορίες ἔχομε καὶ προβληματισμὸν πῶς ἔφθασε σὰ χερίά μας τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ συγγραφέως τὸ ἔργον.

Ἡμποροῦμε μὲ κάποιαν σχετικὴν ἀνεσιν νὰ παρακολουθήσωμε τὴν ἐντυπον ἱστορίαν, τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐκδόσεων τοῦ βιβλίου. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ φθάσωμε στὴν πρώτην ἐκδοσίν του, τὴν editio

princeps, ἢ ὅποια συνήθως δι' ὠρισμένους ἀρχαίους συγγραφεῖς ἀλλὰ καὶ Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἀνάγεται στοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, στὸν ΙΕ' αἰ. Ἐνα κείμενον, τὸ ἔργον ἑνὸς συγγραφέως, τὸ ὅποιον ἔχει τυπωθῆ, ἔχει ἐξασφαλίσει τὴν διατηρησίν του καὶ τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως. Δὲν εἶναι βέβαιον, καὶ ἀσφαλῶς εἶναι σπανιώτατον, ὅτι ἔχουν διασωθῆ ὅλα τὰ ἀντίτυπα ἢ ἔστω ἓνας σημαντικὸς ἀριθμὸς τῆς πρώτης ἐκδόσεώς των. Συνήθως σώζονται σὲ διάφορες βιβλιοθήκας ἐλάχιστα ἀντίτυπα, μόλις υπερβαίνοντα τὴν δεκάδα, συνηθέστατα μόλις ἓνα καὶ μοναδικὸν ἀντίτυπον. Ἐὰν τὸ κείμενον αὐτὸ εἶχε τύχην, τότε θὰ ὑπάρχουν νεώτερα ἀπλαῖ ἀνατυπώσεις ἢ καὶ ἐκδόσεις, πολλάκις καλύτεραι τῆς πρώτης ἐκδόσεως, μὲ αὐθεντικώτερον κείμενον. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀναγωγὴν φθάνομεν διὰ τὸ πλεῖστον τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πεντακόσια χρόνια ἀρχαιότερον ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐντυπον γνωριμίαν πού ἔχομε μαζί των.

Ἀλλὰ πῶς προέκυψαν αἱ πρῶται αὐταὶ ἐκδόσεις; Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χειρογράφων, γραμμένων κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ Θ' αἰ. ἕως τὴν Ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διότι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἔγιναν καταπληκτικαὶ προσπάθειαι τῶν βυζαν-

τινῶν νὰ συγκεντρώσουν παλαιότερα χειρόγραφα -ἢ καὶ παπύρους- νὰ τὰ ἀντιγράψουν καὶ νὰ τὰ ἀντιγράφουν ἐπανειλημμένως, ὥστε νὰ φθάσουν ὡς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἀκολούθως νὰ τὰ παραλάβουν οἱ ἀνθρωπισταὶ τῆς Δύσεως πρὸς ἔκδοσιν. Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπακολουθήσασα κατάλυσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν λαίλαπα δὲν ἐπέτρεπε τὴν λειτουργίαν τυπογραφείων στὴν ἀπέραντον Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν.

Ἡ προσπάθεια τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τὸν Θ' αἰ., ὕστερα ἀπὸ μίαν ταραχώδη περιπέτειαν δύο περιπτου αἰώνων, ἀπὸ τὸ 650 ἕως τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ Θ' αἰ., τὴν λεγομένην περίοδον τῆς Μεγάλης Σιγῆς, νὰ ἀντιγράψουν τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔτσι νὰ διασφαλίσουν τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως, στηρίζεται θεβαίως σὲ παλαιότερα κείμενα ποὺ εἶχαν γραφῆ, ὅπως φαίνεται, τὸν Δ' αἰ., μὲ τὶς ἀντίστοιχες προσπάθειες τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τῆς ἐποχῆς.

Μὲ τὸν σταθμὸν αὐτὸν τοῦ Δ' αἰ. πλησιάζομε τὴν Ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν. Θὰ μεσολαβῆσῃ πάλιν ἓνα διάστημα μιᾶς ἄλλης οἰγῆς, μεταξὺ τοῦ Β' καὶ τοῦ Δ' αἰ. μ. Χ., κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἔχωμε σημαντικὸν ἀριθμὸν παπύρων μὲ κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἀναγόμεθα πλέον εἰς τὴν δραστήριον καὶ ἐπιτυχή Ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγένετο τὸ τεράστιον ἔργον τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν κειμένων τῆς Ἀρχαιότητος. Ἡ ἐποχὴ ἦταν πλησιέστατα στὴν Κλασικὴν περίοδον τῶν μεγάλων δημιουργῶν, ἀλλὰ πολλὰ εἶχαν μεταβληθῆ. Κατ' ἀρχὴν ἡ προφορά. Ἐπαυσε πλέον ἡ διάκρισις τῆς ποσότητος τῶν συλλαβῶν -μακρά, βραχέα- καὶ ἀντεκατεστάθη ἀπὸ τὴν ὀξύτητα, τὴν προβολὴν τῆς τονιζομένης συλλαβῆς. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ διαφορὰ, ἰδιαιτέρως στὰ ποιητικὰ κείμενα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ σωζόμενα κείμενα τῶν διαφορῶν συγγραφέων εἶχαν διαταραχθῆ.

Διαφορετικοὶ πάπυροι παρεῖχον διαφορετικὰς γραφὰς ποὺ ἠλλοίωσαν τὸ κείμενον. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἀνασυσταθῆ τὸ πρωτότυπον, ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γράψῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ εἶχεν ἐκδώσει.

Ἀλλὰ τί εἶχε γράψῃ ὁ συγγραφεὺς καὶ τί εἶχεν ἐκδώσει; Πρέπει νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν περὶ συγγραφῆς καὶ ἐκδόσεως. Ἡ διαδικασία ἦταν ἀρκετὰ διαφορετικὴ. Ὁ συγγραφεὺς διατυπώνει τὸ κείμενόν του μὲ διαφόρους σημειώσεις, εἶναι τὸ στάδιον τῆς παρασκευῆς, τῆς ὑποτυπώσεως. Τὸ κείμενον αὐτὸ τὸ ἀποστέλλει εἰς φίλους, ἀκόμη δὲν τοῦ ἔχει δώσει ἐπιγραφὴν, διὰ νὰ τοῦ ὑποδείξουν σχετικὰς μεταβολὰς. Εἶναι τὸ στάδιον τῆς διορθώσεως. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν στὸν συγγραφέα τὸ κείμενον καθαρογράφεται, τίθεται ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἔργου καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ σύγγραμμα. Ἀκολούθως τὸ σύγγραμμα παραδίδεται στὸν ἐπαγγελματίαν καλλιγράφον καὶ ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔκδοσις. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἀνασυστήσουν αὐτὴν τὴν ἔκδοσιν, ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν τελικὴν χεῖρα τοῦ συγγραφέως. Καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦταν εὐκόλον, διότι αἱ διαφοροὶ ἐκδόσεις δὲν ἀπεσοῦντο ἀλλὰ ἐκυκλοφοροῦντο παραλλήλως.

Τὰ μεγαλύτερα προβλήματα ἐπαρουσίαζεν ἡ ἔκδοσις τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Στηριζομένη καὶ σὲ προφορικὴν παράδοσιν, μέσῳ τῶν ραψωδῶν, παρεῖχε πολυπληθῆ παραδόσιν. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ συνεκέντρωσαν τὶς διαφορὰς καὶ σὲ παραλλήλους παπύρους τὶς παρέθεσαν, μὲ σχετικὰ σύμβολα ὑπέδειξαν τὴν ὀρθὴν παράδοσιν, ἀλλὰ δὲν ἐπενέβησαν στὸ κείμενον ποὺ εἶχαν, δὲν τὸ διώρθωσαν. Αὐτὴν τὴν γραμμὴν θὰ ἀκολουθήσουν καὶ οἱ μεταγενέστεροι καὶ οἱ βυζαντινοί, ἐνῶ μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν θὰ ἔχωμεν διωρθωμένας τὰς ἐκδόσεις τοῦ Ὀμήρου μὲ ὑποσημειούμενες στὸ κριτικὸν ὑπόμνημα τὶς διαφορὰς γραφὰς καὶ παραδόσεις.

Τὸ φιλολογικὸν λοιπὸν πρόβλημα στὴν παράδοσιν τῶν κειμένων τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας

είναι να ανεύρωμεν τὸ γνήσιον κείμενον, τὶ ἔγραψεν ὁ συγγραφεὺς καὶ νὰ μὴ διορθώσωμεν, ἐὰν κάτι τὸ ἔγραψε κατὰ τὴν ἀποψὴν μας ἐσφαλμένως. Ἐπομένως τὸ ἐρώτημά μας διατὶ πρέπει νὰ ἀπασχολούμεθα μὲ τὸ θέμα τῆς γνωριμίας μας μὲ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀπορρέει μόνον ἀπὸ μίαν διάθεσιν τοῦ εἰδέναί, ἀλλὰ συνίσταται στὴν διαπίστωσιν κατὰ πόσον εἶναι αὐθεντικά τὰ κείμενα ποὺ ἔχομεν σήμερα καὶ πόσον πλησιάζουν τὴν χεῖρα τοῦ συγγραφέως.

Τὸ κείμενον ἐνὸς συγγραφέως ἔχει ἄμεσον καὶ ἔμμεσον παράδοσιν. Ἡ ἄμεσος παράδοσις στοιχειοθετεῖται ἀπὸ τὴν παρουσίαν αὐτουσίου τοῦ κειμένου σὲ παπύρους ἢ χειρογράφους κώδικες. Ἐμμεσος εἶναι ἐκείνη ἢ παράδοσις τὴν ὁποίαν γνωρίζομεν ἀπὸ ἀναφορὰς ἄλλων συγγραφέων στὸν συγγραφέα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, οἱ ὅποιοι παραθέτουν καὶ χωρία, ἐπίσης ἀπὸ μνείας σὲ λεξικά, ἀπὸ μεταφράσεις σὲ ἄλλες γλώσσες, ἀπὸ παραθέσιν χωρίων σὲ Ἀνθολογίας κ.λ.π.

Πολλὲς φορές, σχεδὸν πάντοτε, ἡ τύχη ἐνὸς κειμένου ἐνὸς συγγραφέως ἐξαρτᾶται ἀπὸ διαφόρους παράγοντες. Τὴν ὕλην ἐπάνω στὴν ὁποίαν ἐγράφησαν τὰ κείμενα, τὸν τρόπον γραφῆς, τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖον ἔζησαν τὰ διάφορα χειρόγραφα καὶ ἀνεπτύχθη ἢ παράδοσίς των.

Κείμενα ἐγράφησαν σὲ διάφορες ὕλες, σὲ λίθους, σὲ μάρμαρα, σὲ μέταλλα, σὲ φύλλα δένδρων, σὲ ὄστρακα, ἀλλ' ὅπως εἶναι φυσικὸν σὲ αὐτὲς τὶς ὕλες δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γραφοῦν ἐκτενῆ κείμενα, κείμενα λογοτεχνικά, φιλοσοφικά, θεολογικά, ὅπως εἶναι αὐτὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Πατέρων. Ὁ πάπυρος, ἡ περγαμνὴ καὶ ὁ χάρτης εἶναι οἱ κυρίαρχες ὕλες ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐγράφησαν τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν.

Ὁ πάπυρος, φυτὸν τῶν ὄχθων τῶν ποταμῶν τῆς Αἰγύπτου, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, πρωτίστως τοῦ Νείλου, μετὰ ἀπὸ κατάλληλον ἐπεξεργασίαν, παρέχει

κομμάτια, φύλλα, κατάλληλα πρὸς γραφὴν τὰ ὁποῖα σχηματίζομενα σὲ λαοῖδες δημιουργοῦν τὴν ὕλην γραφῆς. Ἡ ὕλη αὐτὴ ἐπεβίωσεν ἀπὸ τὴν πέμπτην πρὸ Χριστοῦ χιλιετίαν καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη καὶ τὸν 5' αἰ. μ. Χ. Εἶναι ἀρκετὰ εὐθραυστὴ ὕλη καὶ καθὼς τὴν μετεχειρίζοντο σὲ κυλίνδρους εὐκόλα κατεστρέφετο μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάνωνται ἀνεπανάληπτα ἔργα τῶν συγγραφέων, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε μέριμνα νὰ ἀντιγραφοῦν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐχάθησαν πολλὰ ἔργα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Ἡ περγαμνὴ εἶναι ἐπεξεργασμένη μορφή δέρματος ζῶων. Ἐμφανίζεται διὰ τὴν γραφὴν κειμένων ἤδη τὸν Β' αἰ. π. Χ., ἀλλὰ ἐπιβάλλεται μετὰ τὸν Β' αἰ. μ. Χ. Εἶναι ὕλη ἀνθεκτικώτερη τοῦ παπύρου καὶ πλέον εὐπλαστὴ, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ διπλώνεται καὶ ὄχι μόνον νὰ τυλίσσεται ὅπως ὁ πάπυρος. Ἔτσι ἐγκαταλείπεται ὁ κύλινδρος καὶ διαμορφώνεται ἡ μορφή τοῦ βιβλίου, ὅπως τὸ γνωρίζομε σήμερα. Στὴν ἀνάπτυξιν τῆς περγαμνῆς τόσοσιν ὡς ὕλης γραφῆς ὅσον καὶ εἰς τὴν μορφήν τοῦ βιβλίου συνετέλεσεν ὁ Χριστιανισμὸς ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνάγκην τόσοσιν ἀνθεκτικῆς ὕλης διὰ τὰ βιβλία του, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο στὶς καθημερινὰς ἀκολουθίας, ὅσον καὶ τῆς μορφῆς τοῦ βιβλίου ποὺ ξεφυλλίζεται καὶ ὄχι τοῦ κυλίνδρου ποὺ τυλίσσεται καὶ ἐκτυλίσσεται μὲ ἀποτέλεσμα τὴν φθορὰν τῆς ὕλης. Διότι στὴν Ἐκκλησίαν συνεχῶς ξεφυλλίζονται τὰ βιβλία γὰρ νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ ἀντίστοιχα κείμενα ποὺ ἐπιβάλλει ἡ τάξις. Ἔτσι μὲ τὴν περγαμνὴν ἀποκτοῦμεν νέαν ἀνθεκτικὴν καὶ εὐπλαστον ὕλην στὴν ὁποίαν πλέον ἀντιγράφονται σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα.

Ὁ χάρτης δὲν εὐρίσκεται στὴν φύσιν, ὅπως οἱ προηγούμενες ὕλες, καὶ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπεξεργασίας φυσικῶν ὑλῶν, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα μεταποιήσεως ὑλῶν. Ἐγνωρίσθη μέσῳ τῶν Ἀράβων τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ Η' αἰ. καὶ ἀπὸ τὸν Θ' αἰ. χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ τὴν γραφὴν καὶ ἀντιγραφὴν Ἑλληνικῶν κειμένων, Ἀρχαίων καὶ Χριστιανικῶν. Εἶναι τὸ ἴδιον εὐπλαστον

και άνθηκτική ύλη, όπως ή περγαμηνή, άλλ' έχει τὸ προσὸν νά εἶναι κατὰ πολὺ εὐθυνοτέρα. Εἶναι ή περγαμηνή τῶν πτωχῶν.

Ἔτσι ἀπὸ τὸν Δ' αἰ. μ. Χ. ἀρχίζει ή σύντονος καί ἐπίπονος προσπάθεια τῆς μεταγραφῆς τῶν κειμένων ἀπὸ τὸν πάπυρον στήν περγαμηνήν. Εἶναι ἐνδεικτική ή παραγγελία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Εὐσέβιον Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Διευθυντὴν τῆς περιφήμου Βιβλιοθήκης τῆς πόλεως, διὰ πενήντα κώδικες τῆς Ἁγίας Γραφῆς σὲ ἀρίστης ποιότητος περγαμηνήν. Εἶναι λογικὸν ὅτι κείμενα ποῦ ἦσαν γραμμένα σὲ παπύρους καί δὲν ἀντεγράφησαν τότε σὲ περγαμηνήν νά ἐχάθησαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἄνθεξεν ὁ πάπυρος.

Τὸν Θ' αἰ. μία βαθεῖα ἐπαναστατικὴ μεταρρύθμιση ἐπέρχεται στὸν τρόπον γραφῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ μέχρι τότε ἀπόλυτος κυριαρχία τῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς, τῆς γραφῆς μὲ κεφαλαῖα γράμματα, ποῦ ἀνάγεται στὶς ἀπαρχές τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς, κλονίζεται ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς ἄλλης μορφῆς γραφῆς, τῆς μικρογραμμάτου. Ἡ μικρογράμματος γραφή εἶναι ἐξέλιξις τῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς, δὲν εἶναι ἄλλη γραφή ξένη πρὸς τὴν Ἑλληνικήν. Μὲ τὴν γραφὴν αὐτὴν ἐξοικονομεῖται πολὺς χῶρος καί ἐπομένως τὸ βιβλίον καθίσταται εὐθηνότερον, ἐφ' ὅσον δὲν καταναλώνεται πολλή περγαμηνή. Μὲ τὴν γραφὴν αὐτὴν ἔχομεν εὐκολωτέραν καί τὴν ἀνάγνωσιν διότι τώρα αἱ λέξεις χωρίζονται καί αἱ συλλαβαὶ τονίζονται καί μάλιστα τίθενται καί τὰ πνεύματα. Ἡ ἐπαναστατικὴ αὐτὴ μορφή τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς ἐπιβάλλεται καί ἔτσι ἀπὸ τὸν Θ' αἰ. καί ἐξῆς τὰ κείμενα ποῦ ἦσαν γραμμένα σὲ μεγαλογράμματην γραφὴν σὲ περγαμηνήν ή παπύρους μεταγράφονται στήν μικρογράμματον γραφὴν. Εἶναι ή περίοδος τοῦ «μεταχαρακτηρισμοῦ», τῆς μεταφορᾶς δηλαδὴ τῶν κειμένων ἀπὸ τὴν μεγαλογράμματον στήν μικρογράμματον γραφὴν. Εἶναι ἀδιανόητον ὅτι καί κατὰ τὴν φάσιν αὐτὴν δὲν ἐχάθησαν κείμενα τὰ ὅποια δὲν μετεχαρακτηρίσθησαν.

Ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς περγαμηνῆς στὸν χάρτην δὲν ἐπέφερε σημαντικὲς ἀλλαγές στήν παράδοσιν τῶν κειμένων. Ὅ,τι εἶχε μεταγραφῆ κατὰ τὸν Δ' αἰ. καί κατὰ τὴν περίοδον τοῦ «μεταχαρακτηρισμοῦ» δὲν ὑπῆρχε λόγος νά χαθῆ.

Ἄλλὰ καί τὸ περιβάλλον, φυσικὸν ή ἱστορικὸν, εἶναι δυνατὸν νά ἐπηρεάσῃ τὴν παράδοσιν τῶν κειμένων. Θερμὸν, ψυχρὸν ή ὑγρὸν περιβάλλον, ὑπερβολικὸν ή ὑποτονικὸν, ἐπηρεάζει ἀναλόγως τὴν ὕλην στήν ὁποίαν ἐγράφη τὸ κείμενον καθὼς καί τὰ ὑλικά (μελάνη, χρώματα) καί ἄλλοτε τὸ εὐνοεῖ ή τὸ καταστρέφει.

Ἄλλὰ καί τὸ ἱστορικὸν κυρίως περιβάλλον ἐπηρεάζει τὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου. Μία ἐποχή ἀναταραχῆς, ἀναστατώσεων, συγκρούσεων πολεμικῶν, ἐντόνου θρησκευτικῆς ή πολιτικῆς ἀντιπαραθέσεως, οἰκονομικῆς κάμψεως ἐνεργεῖ ἀρνητικῶς στήν συνέχειαν τῆς παραδόσεως ἐνὸς κειμένου. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἄλλα νά σκεφθοῦν καί ὄχι τὴν ἀντιγραφὴν παλαιῶν κειμένων. Ἀντιθέτως μία περίοδος πολιτικῆς ἡρεμίας, οἰκονομικῆς εὐεξίας, φιλελευθέρως διαθέσεως ἐπιδρᾷ εὐεργετικῶς στήν συνέχειαν τῆς παραδόσεως. Αἱ φιλολογικαὶ προτιμήσεις μιᾶς ἐποχῆς καθορίζουν καί τὴν δυνατότητα ἐπιβιώσεως τῶν κειμένων. Συνήθως αἱ νεώτεροι γενεαὶ εἶναι δύσπιστοι πρὸς τὰ δημιουργήματα τῶν παλαιότερων καί διὰ τοῦτο δὲν τὰ ἀντιγράφουν, δὲν τὰ συντηροῦν.

Πρὶν περιγράψωμεν τὰ διασωθέντα κείμενα τῆς Ἀρχαιότητος καί τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἄς ρίψωμεν μίαν ματιὰν στὰ ἀπολεσθέντα.

Συνήθως ἀποδίδεται στοὺς Χριστιανούς ή μομφή τῆς ἀπωλείας κειμένων τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁ ἄξων αὐτῆς τῆς μομφῆς εἶναι ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἔσβηναν τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διὰ νά γράψουν τὰ ἰδικὰ των, τὰ Χριστιανικά. Αὐτὰ εἶναι τὰ παλίμψηστα. Πολλὰ παλίμψηστα χειρόγραφα παρέχουν παλαιότερον κείμενον ἀρχαίου Ἑλληνος συγγραφέως,

αὐτὸ εἶναι τὸ σθησμένον, καὶ νεώτερον Ἁγίαν Γραφήν ἢ Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ὅμως ὑπάρχει πλῆθος παλιμψήστων χειρογράφων τῶν ὁποίων τὸ ἀρχαιότερον κείμενον εἶναι Χριστιανικόν, καὶ μάλιστα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει ξεσθῆ διὰ τὴν γραφῆ ἄλλο Χριστιανικὸν κείμενον. Μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως ἔχομεν παλιμψήστα χειρόγραφα τὰ ὁποῖα ἔχουν παλαιότερον κείμενον Χριστιανικὸν καὶ νεώτερον ἀρχαῖον Ἑλληνικόν. Ἐξ ἄλλου οὐδέποτε ἐξέσθη ὁλόκληρον χειρόγραφον ἀρχαίου Ἑλλήνου ἢ Χριστιανοῦ διὰ τὴν γραφῆ ἄλλο. Ὅσα παλιμψήστα χειρόγραφα ἔχομεν ἀποτελοῦνται ἀπὸ τμήματα διαφόρων χειρογράφων τὰ ὁποῖα εἶχαν φθαρῆ καὶ δὲν ἐχρησίμευαν.

Ἄλλωστε πολλὰ κείμενα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων εἶχαν ἀπολεσθῆ πολὺ πρὶν ἐμφανισθῆ ὁ Χριστιανισμὸς ἢ τὸ Βυζάντιον στὴν πολιτικὴν σκηνήν. Θεατρικὰ ἔργα τοῦ Μενάνδρου, ποιήματα τῆς Σαλφοῦς εἶχαν ἀπολεσθῆ. Ἀλλὰ καὶ Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἄλλων Χριστιανῶν καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων ἔργα ἔχουν ἀπολεσθῆ. Ἄλλα πάλιν ὅπως τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου, τοῦ Ὠριγένους, τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Ἐπιφανίου Κύπρου τὰ γνωρίζομεν μόνο ἀπὸ μεταφράσεις στὰ συριακά, στὰ ἀρμενικά, στὰ κοπτικὰ, στὰ γεωργιανὰ, στὰ λατινικά, διότι δὲν ἔχουν σωθῆ τὰ ἑλληνικὰ πρωτότυπα.

Βεβαίως φυσικαὶ ἢ ἐξ ἀνθρωπίνης ἐπεμβάσεως καταστροφαὶ ἐπηρέασαν τὴν παράδοσιν πολλῶν κειμένων. Ἡ καταστροφή τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅταν καὶ ἐφ' ὅσον ἐγένεν, ἐπηρέασε τὴν παράδοσιν τῶν κειμένων, ἀλλ' εἶναι δύσκολον νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι ὑπῆρχε μόνον ἓνα μοναδικὸν ἀντίγραφον στὸν κόσμον, αὐτὸ ποῦ ἐφυλάσσετο στὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ πυρκαϊὰ ποῦ κατέστρεψε τὴν Βασιλικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Τουρίνου τὸ 1904, ἔβλαψε τὰ φυλασσόμενα ἐκεῖ χειρόγραφα, τῶν ὁποίων πολλὰ κεί-

μενα ἦσαν μοναδικά, ἀλλὰ δὲν ἐπηρέασε σὲ βαθμὸν μεγάλον τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως τῶν κειμένων. Τὸ ἴδιον θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς Ἁγίας Λαύρας Καλαβρυτῶν ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα κατοχῆς τὸ 1943, πυρπόλησιν ποῦ ἔβλαψε τὰ φυλασσόμενα ἐκεῖ χειρόγραφα.

Στὴν παράδοσιν τῶν κειμένων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γραμματείας πολὺ συνέβαλαν, ὅπως ἐλέχθη καὶ προηγουμένως, οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι. Τὰ ἔργα πολλῶν ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν μὲ τὰς ἐπανειλημμένας ἀντιγραφὰς μάλιστα κατὰ τὶς περιόδους τῶν μεγάλων ἀλλαγῶν, ποῦ ἐσημειώθησαν προηγουμένως, ἀπὸ τοῦ παπύρου στὴν περγαμνὴν καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς στὴν μικρογραμμάτου γραφῆν. Ὁ Ὅμηρος εἶναι ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀγαπήματα τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Ἡ παράδοσις τῶν ἐπῶν του κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν ἐξ ἐπόψεως ἀριθμοῦ ἀντιγράφων. 122 πάπυροι καὶ μεγαλογράμματα χειρόγραφα ἀπὸ τὸν Γ' αἰ. π. Χ. ἕως τὸν 5' αἰ. μ. Χ. καὶ 188 χειρόγραφα τοῦ Ι' αἰ. ἕως τὸν ΙΕ' - ΙΣ' αἰ. καὶ ἀκόμη 25 χειρόγραφα μὲ σχόλια στὸν Ὅμηρον ἔχουν καταγραφῆ ἀπὸ τὸν διάσημον Thomas W. Allen. Εἶναι βεβαίως πολὺ φυσικὴ αὐτὴ ἡ ὑπεροχὴ διότι ὁ Ὅμηρος οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἀποτελῆ κύριον μάθημα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προγράμματος ὄλων τῶν ἐποχῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Μὲ τὸν ὄγκον τῶν βυζαντινῶν χειρογράφων ὁ Ὅμηρος ἔφθασε στὴν Ἀναγέννησιν διὰ τὴν νὰ γίνουσι αἱ πρῶται ἐκδόσεις. Καὶ καθὼς ἀνεκαλύπτοντο καὶ νέα χειρόγραφα καὶ μετὰ τὸν ΙΘ' αἰ. ἐγίνοντο γνωστοὶ οἱ πάπυροι, τὸ κείμενον τοῦ Ὁμήρου ἀπετέλεσε νέαν ἐκρηξίν γνωμῶν καὶ διορθώσεων καὶ ἀνταλλαγῆς ἀπόψεων τῶν φιλολόγων. Ὅμως πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ πρώτη ἐντυπος ἐκδοσις, ἡ editio princeps, τοῦ Ὁμήρου ὀφείλεται σὲ δύο Ἑλληνας: τὸν φιλόλογον Δημήτριον Χαλκοκονδύλην καὶ τὸν τυπογράφον Δημήτριον Δα-

μιλᾶν, στήν Φλωρεντίαν 1488.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἔχει μίαν πλουσιωτάτην παράδοσιν μὲ ἑκατοντάδας χειρογράφων. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ἡ παράδοσις τοῦ κειμένου του, ἀλλὰ καὶ τὰ σχόλια, καὶ τὰ ὑπομνήματα καὶ αἱ ἐρμηνεῖαι, διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐμελετᾶτο βαθύτατα ὄχι μόνον κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ὁ ἀρχαιότερος κώδιξ, τοῦ Θ' αἰ., προέρχεται ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ σχόλια.

Ὁ Πλάτων παραδίδεται ἐπίσης συνεχῶς καὶ γνωρίζονται περὶ τὰ 150 χειρογράφα του καθὼς καὶ ἓνας ἀριθμὸς παπύρων. Ὁ ἀρχαιότερος κώδιξ, χρονολογημένος τὸ 895, ποὺ εὐρίσκεται σήμερα στήν Ὁξφόρδην, στήν Bodleian Library, συληθεὶς ἀπὸ τὸν Clarke τὸ 1801 στήν Πάτμον, προέρχεται καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν περίφημον βιβλιοθήκην τοῦ Καισαρείας Ἀρέθα μὲ σχόλιά του. Καὶ ἡ α' ἔντυπος ἔκδοσις τοῦ Πλάτωνος ὀφείλεται στὸν Ἕλληνα Μάρκον Μουσοῦρον, ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸν οἶκον τοῦ Μανουτίου Ἄλδου, στήν Βενετίαν τὸ 1513.

Ἀνάλογες εἶναι καὶ αἱ διαπιστώσεις μας καὶ διὰ τὰ ἔργα καὶ ἄλλων ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τοῦ Ἡρόδοτου, τοῦ Εὐκλείδου, τοῦ Λουκιανοῦ, τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐρυπίδου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους.

Ὅμως ἀνάμεσα στὶς πρωτοβουλίες τῶν Ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων δὲν πρέπει νὰ παροραθῇ ἓνα μέγα ἐπίτευγμα μὲ παγκόσμιον μεταγενεστέρως ἐπίπτωσιν. Τὴν μετάφρασιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, κυρίως τῆς Πεντατεύχου, στὰ Ἑλληνικά. Πρωτοβουλία τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Β' τοῦ Φιλadelphου (285 - 247) μὲ εἰσήγησιν τοῦ Ἑλληνιστοῦ Ἰουδαίου Ἀρισταίου καὶ ἐπὶ διευθύνσεως τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καλοῦνται 72 Ἰουδαῖοι, 6 ἀπὸ κάθε φυλῆν, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐντὸς 72 ἡμερῶν ἔχουν ὀλοκληρώσει τὴν μετάφρασιν τοῦ Νόμου, δηλαδὴ τὴν

Πεντάτευχον. Μὲ τὸ ἐπίτευγμα αὐτὸ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰσηλθε στὸν εὐρύτερον χώρον τῶν πολιτισμένων λαῶν καὶ μὲ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς κλειστὸν διβλίον τῶν Ἑβραίων καὶ ἔγινε καθημερινὸν διβλίον, ἰδίως οἱ Ψαλμοί, τῆς Χριστιανωσύνης. Ἡ Ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὴν μετάφρασιν στήν λατινικὴν γλῶσσαν, καὶ ὅσοι δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὴν Ἑλληνικὴν, μέσῳ τῆς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λατινικῆς μετάφρασιν στήν γλῶσσάν των τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Καὶ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ τὸ ἐπέτελεσαν οἱ Ἕλληνες. Αὐτὸ ἄς μὴ τὸ λησμονοῦμεν. Ὅτι χάρις στοὺς Ἕλληνες ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ἱερὸν διβλίον τῶν Ἑβραίων, κατέστη παγκόσμιον.

Ἡ παράδοσις τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἔχει πλουσιωτάτην ἐκπροσώπησιν σὲ παπύρους καὶ χειρογράφους κώδικας. 30 πάπυροι τῆς περιόδου ἀπὸ τὸν Β' αἰ. μέχρι τοῦ Δ' αἰ. παραδίδουν κείμενον τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ ἀρχαιότερος πάπυρος, ἓνα μικρὸν τεμάχιον ποὺ φυλάσσεται στήν Βιβλιοθήκην τοῦ John Rylands (στὸ Manchester) παραδίδει χωρίον ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου (ἡ' 31 - 33, 37 - 38) καὶ χρονολογεῖται κατὰ τὴν δευτέραν ἢ τρίτην δεκαετίαν τοῦ Β' αἰ. (120 - 130 μ. Χ.). Καὶ τὸ πλέον χαρακτηριστικόν εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ τμήμα κώδικος, βιβλίου, δὲν εἶναι μεμονωμένον φύλλον. Πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι πολὺ ἐνωρὶς εἶχε σχηματισθῇ τὸ σῶμα τουλάχιστον τῶν Εὐαγγελίων. Σὲ 2500 ὑπολογίζονται οἱ χειρογράφοι κώδικες τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐνῶ σὲ ἄλλους 1200 κώδικες ὑπολογίζονται τὰ Εὐαγγελιστάρια, τὰ χειρογράφα δηλαδὴ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρέχουν τὶς ἀναγινωσκόμενες στὶς Ἀκολουθίες καὶ στὶς Θεῖες Λειτουργίες περικοπές. Σὲ ἄλλα 300 χειρογράφα ὑπολογίζονται οἱ Πραξαπόστολοι, τὰ χειρογράφα δηλαδὴ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παραδίδουν τὶς ἀναγινωσκόμενες περικοπές τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐπιστο-

λῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

Πλήθος εἶναι τὰ χειρόγραφα τὰ ὁποῖα παραδίδουν ἐρημνεύματα στήν Ἁγίαν Γραφήν, οἱ περιήφημες Σειρές.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν μίαν σημαντικήν παρουσίαν στήν ἑλληνικήν χειρόγραφον παράδοσιν. Προέχουν τὰ χειρόγραφα πού παραδίδουν τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ὑπερβαίνουν τὰ 2000. Εὐρίσκονται κοντά στά χειρόγραφα τῆς Καινῆς Διαθήκης καί βεβαίως ἐξακοντίζουν τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀλλά καί αὐτά τῶν ἄλλων Πατέρων. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρεται ὅτι τὰ χειρόγραφα τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἀριθμοῦνται μόνις εἰς 80. Εἰς ἀναλόγους ἀριθμούς μᾶς ἢ δύο ἐκατοντάδων κινοῦνται τὰ χειρόγραφα τοῦ Μ. Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.

Τὰ Ἑλληνικά χειρόγραφα πέρα τῶν ἔργων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μᾶς γνωρίζουν τίς Θεῖες Λειτουργίες. Ἀνθολογία Δογματικά, Νομοκανονικά κείμενα. Διά τήν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἔχομεν Γραμματικές, Σχεδογραφίες, Λεξικά, Μετρικές. Εἰδικά ἐγχειρίδια διά τήν διδασκαλίαν τῆς Ρητορικῆς καί τῆς Ἐπιστολογραφίας, μαθημάτων ἀπαραιτήτων διά τοὺς ἱεροκήρυκας, ἀλλά καί τοὺς κοσμικοὺς ρήτορας καθὼς καί διά τὰς ἐπικοινωνιακὰς σχέσεις μεταξύ τῶν διαφόρων βαθμίδων τῆς ἱεραρχίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς καί τῆς κοσμικῆς, ἀλλά καί τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων. Κείμενα ἀρχαίων καί βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Ἐγχειρίδια μαθηματικά (Ἀριθμητικῆς, Γεωγραφίας), Φυσικῆς, Μηχανικῆς, Ἀστρονομίας. Ἐγχειρίδια Ἰατρικῆς. Ἐγχειρίδια τῶν Στρατιωτικῶν Ἐπιστημῶν διά τήν Πολιορκητικὴν, τὴν Στρατηγικὴν, Τακτικά, Ναυμαχιακά. Ἀκόμη δὲν ἀπουσιάζουν χειρόγραφα τῶν ψευδοεπιστημῶν, δηλαδή Ἀλχημείας, Ἀστρολογίας, Χρησιμολογικά, Ὀνειροκριτικά, Μαγικά.

Τὰ Ἑλληνικά χειρόγραφα καλύπτουν ἓνα εὐρύτατον φάσμα γνωστικῶν ἀντικειμένων πού ἀποδίδουν ὅ,τι διεσώθη ἀπὸ τὴν

Ἀρχαίαν Ἑλληνικήν, τὴν Πατερικὴν καί τὴν Βυζαντινὴν Γραμματείαν. Καί τὰ χειρόγραφα αὐτὰ ἐγράφησαν τὴν ἐποχὴν τοῦ Βυζαντίου. Ὅ,τι ὑπάρχει διὰ τὰ ἑλληνικά κείμενα τὰ γνωρίζομεν μέσῳ τοῦ Βυζαντίου. Οἱ πάπυροι ἐγίναν γνωστοὶ πολὺ ἀργότερον μόνις τὴν 19 Ὀκτωβρίου 1752 οἱ πάπυροι τοῦ Ἡρακλείου τῆς Νοτίου Ἰταλίας διὰ πρώτην φοράν καί θὰ παρέλθῃ ἀκόμη ἓνας αἰὼν διὰ νὰ γνωρίσωμεν τοὺς παπύρους τῆς Αἰγύπτου καί τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καί ἀκόμη μερικὰ χρόνια διὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν φιλολογικῶς. Καί ὅμως ἐλάχιστα εἶναι τὰ νέα κείμενα τῆς Ἀρχαιότητος. Καί ὅταν εὐρίσκωνται πάπυροι πού παραδίδουν κείμενα γνωστά ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ χειρόγραφα πολλάκις τὸ κείμενον τῶν παπύρων εἶναι ὑποδεέστερον. Διότι συνήθως οἱ βυζαντινοὶ γραφεῖς δὲν ἦσαν ἀπλοῖ ἀντιγραφεῖς ἀλλὰ ἐπραγματοποιοῦν ἐργασίαν κριτικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ κειμένου.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν καί κατὰ συνέπειαν ἡ κατάρτισις χειρογράφων μὲ τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καί τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ χωρὶς τὴν κρατικὴν ὑποστήριξιν, δηλαδή τὴν ἄμεσον ἐπέμβασιν τῶν βασιλέων, καί χωρὶς τὴν παρουσίαν ἐκλεκτῶν προσωπικοτήτων τῶν Γραμμάτων.

Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖος ὁ Β' (337 - 361) ἰδρύει στήν Κωνσταντινούπολιν τὸ 357, ἐλάχιστα δηλαδή χρόνια μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς πόλεως, Δημοσίαν Βιβλιοθήκην πού εἶναι ταυτοχρόνως καί κέντρον ἀντιγραφῆς χειρογράφων, δηλαδή μεταγραφῆς σὲ περιγραμμένην τῶν κειμένων πού ἔχουν γραφῆ στὸν εὐθραυστον πάπυρον. Ἐνῶ πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος θὰ ὑπάρχῃ ἡ μορφή τοῦ Θεμιστίου πού τὸν ἐμπνέει. Ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίου Ἰουλιανὸς θὰ ἰδρῦσῃ καί νέαν Βιβλιοθήκην στήν Βασιλικὴν Στοάν. Μὲ τὸν νόμον τῆς 8ης Μαΐου 372, προσλαμβάνονται τέσσαρες Ἑλληνες ἀντιγραφεῖς καί τρεῖς Λατίνοι. Ὁ νόμος τῆς 27ης Φεβρουαρίου 425, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Β', θὰ ρυθμί-

ζη τὴν ὀργάνωσιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Πανεπιστημίου. Πρὶν ἀπὸ τὸ 491 πιθανῶς ἐπανεκτίσθη ἡ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη ἢ ὁποία εἶχε κατὰ τὸ 475 - 476. Ὅπως ἐσημειώσαμε προηγουμένως ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας (μεταξὺ 650 καὶ 850) τὸ Βυζάντιον διανύει μίαν περίοδον Μεγάλῃς Σιγῆς, διότι δὲν παρουσιάζονται τεκμήρια φιλολογικῆς δραστηριότητος. Ὅμως οἱ βίοι ἁγίων, τῶν νέων μαρτύρων τῆς πίστεως, οἱ ὅποιοι διώκονται διὰ τὴν εἰκονοφιλίαν τῶν εἶναι ἐνδιαφέροντες. Ἐκεῖ περιγράφεται ὁ παιδικὸς καὶ ὁ νεανικὸς βίος τῶν ἁγίων. Σὲ αὐτοὺς καταγράφεται ἡ παιδεία τῶν. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν καταγραφὴν φαίνεται καθαρὰ ὅτι τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα πού εἶχε καθιερωθῆ ἤδη ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν δὲν ἔχει διαταραχθῆ. Ὑπάρχουν οἱ γραμματισταί, πού διδάσκουν τὴν προπαιδείαν, δηλαδὴ κάτι ἀντίστοιχον πρὸς τὴν σημερινὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ γραμματικοὶ πού διδάσκουν τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, δηλαδὴ τὸ στάδιον τῆς σημερινῆς Μέσης Ἐκπαιδύσεως. Καὶ ὑπάρχει καὶ τὸ ἀνώτερον στάδιον τῆς ἐκπαιδύσεως. Ἔτσι δὲν θὰ διακοπῆ καθόλου ἢ συνέχεια. Τὸν Θ' αἰ. καὶ τὸν Ι' αἰ. ἔχομεν μίαν ἄλυσον πνευματικῶν μορφῶν αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν τὴν φύσιν τῶν σπουδῶν καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν παράδοσιν τῶν κειμένων. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης Γραμματικός, ὁ Λέων ὁ φιλόσοφος καὶ Μαθηματικός, ὁ Φώτιος, ἀργότερον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας Ἀρέθας, θὰ ἐντάξουν ὅλην τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ θεθαίως τὴν Πατερικὴν εἰς τὴν Παιδείαν τοῦ Βυζαντινοῦ ἀνδρός. Ὁ ΙΓ' αἰ. - ΙΔ' αἰ. ἀποτελεῖ μίαν ἄλλην σημαντικὴν ἐποχὴν διὰ τὴν ἀνέλιξιν τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν μὲ τις σημαντικὰς μορφὰς τοῦ Νικηφόρου Βλεμμίδη, τοῦ Μαξίμου Πλανοῦδη, τοῦ Δημητρίου Τρικλινίου, τοῦ Θωμᾶ μαγίστρου. Θὰ εἶναι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι θὰ παρασκευάσουν καὶ τὴν προετοιμαζομένην στὴν Δύσιν Ἀναγέννησιν.

Ἀπὸ τὴν σύντομον αὐτὴν περιήγησιν διαπιστώνει κανεὶς ὅτι τὸ Βυζάντιον ὄχι μόνον συντήρησε τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν πνευματικὴν παράδοσιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσχολίασε καὶ τὴν ἐνεκολπώθη· αὐτὸ τὸ τελευταῖον τὸ βλέπομεν στὰ ἔργα ἐκεῖνα πού δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ γράμματα ἀλλὰ εἶναι ἐμποτισμένα ἀπὸ ἀναφορὰς στὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ὁ Χριστιανισμὸς τοὺς ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐμπόδισε ἀλλὰ τουναντίον τοὺς καθωδήγησε νὰ προσέχουν στὴν οὐσιαστικὴν παιδείαν πού προσφέρουν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Βυζαντινοὶ δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ ἀνατρέχουν στοὺς ἄλλους λαοὺς, στοὺς Λατίνους τῆς Δύσεως, στοὺς Ἀραβὰς τῆς Ἀνατολῆς, διὰ νὰ εὔρουν τὰ κείμενα τῶν προγόνων τῶν. Αὐτὰ τὰ εἶχαν καὶ τὰ εἶχαν ἀντιγράψει, τὰ εἶχαν σχολιάσει, τὰ εἶχαν ἀφομοιώσει. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Β. Α. van Groningen, μὲ τὴν παρατήρησιν τοῦ ὁποίου καὶ θὰ τελειώσω: «Παρὰ τοὺς κλονισμοὺς πού ἔπαθε τὸ διάστημα τῶν αἰῶνων ἢ αὐτοκρατορία αὐτὴ (δηλαδὴ τὸ Βυζάντιον) ὥστόσο κράτησε μέχρι ἕνα βαθμὸ τὴν πολιτιστικὴν συνέχεια. Κατὰ ἕνα μέρος ἢ κατάστασις ἦταν στὴν Ἀνατολὴ πρὸς εὐνοϊκὴν παρὰ στὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Ἀπὸ πολιτικὴ ἄποψη ἢ Δύσις ἦταν πολὺ περισσότερο διαιρεμένη καὶ ὀπωδῆποτε ἢ Λατινικὴ γλῶσσα σὲ σπάνιες περιπτώσεις εἶχε ρίζες στὸν λαὸ τὸν ἴδιον. Μὲ λίγες προσπάθειες ὁ κάθε κάτοικος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀρκεῖ νὰ μὴ ἦταν ἀναλφάβητος, μποροῦσε ἀκόμα νὰ διαβάσῃ τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς καὶ νὰ συνεχίσῃ ἔτσι μιὰ παράδοσις μιᾶς ἕως δύο χιλιᾶδων χρόνων». Εἶναι ἐυχάριστο νὰ τὰ ἀκούη κανεὶς ἀπὸ ἕνα ξένον, ἀφοῦ ἐμεῖς φαίνεται ὅτι ἐντρεπόμεθα νὰ τὰ ὁμολογοῦμεν.

ΠΑΝ. Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁμότ. Καθηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Διευθυντῆς τῆς
Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος ἑ. τ.

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ

(Β' Μέρος)

Ε'

Στόν Μακεδονικό αγώνα στις διάφορες φάσεις τής διεξαγωγής του έλαβαν μέρος οί πιό ποικίλοι παράγοντες του Έλλαδικού και του αλύτρωτου Έλληνισμού, όπως οί Ίεράρχες τών Μακεδονικών Μητροπόλεων και ό άνώνυμος αλλά και ήρωϊκός πατάς τής ύπαίθρου, ό όποϊος ύπήρξε κατ' έξοχήν τό θύμα τής βίας τών έξαρχικών, τό προσωπικό τών έλληνικών Προξενείων Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου, Σερρών, Καβάλας, οί άξιωματικοί του τακτικού έλληνικού στρατού, οί έντόπιοι λαϊκοί όπλαρχηγοί (όπως ό Κώτας, ό Μητρούσης, ό Βαγγέλης, ό Παύλος Κύρου και άλλοι), οί Μακεδόνες δάσκαλοι του άπλου λαού, καθώς και διακεκριμένοι Μακεδόνες ιδιώτες (όπως οί γιατροί Ζάννας, Περδικάρης, ό τραπεζίτης Ζάχος και άλλοι).

Η μορφή του αγώνα αυτού ήταν ταυτόχρονα πολεμική και πολιτιστική. Η σύμπτωση, ή διασταύρωση τών δύο αυτών μορφών του αγώνα ανάγεται βέβαια στη μακρά παράδοση του ελληνικού Γένους, παράδοση που έπήγασε από τους αιώνες τής Τουρκοκρατίας, αλλά έδω στην Μακεδονία ή παράδοση αυτή απέδωσε με άμεσα και θαυμαστά αποτελέσματα. Τήν Μακεδονία τήν έσωσαν -δηλαδή απέτρεψαν τόν κίνδυνο να τήν χάσει ό Έλληνισμός- και τή άπλα και ή Παιδεία. Η Μακεδονία ύπήρξε άνέκαθεν στους άρχαίους χρόνους, στους μέσους αιώνες και στους νεώτερους καιρούς μία από τισ πιό θερμές

κοιτίδες του ελληνικού πνευματικού πολιτισμού. Όταν άρχισε στην αύγή του είκοστού αιώνα ή άντεπίθεση κατά τών έξαρχικών, οί όποιοι από τό 1870 ίδρυσαν και αυτοί δικά τους σχολεία, τή έλληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, βοήθησαν άποφασιστικά στόν αγώνα. Είχαν άρχισει μάλιστα να άγωνίζονται και να άντιμετωπίζουν τήν βία τών έξαρχικών και τών κομιτατζήδων πριν άκόμη ξεκινήσει ή όργανωθεί ό Μακεδονικός Άγώνας. Τά όπλα ήρθαν άργότερα. Τό άσπλο πνεύμα του Έλληνισμού είχε προηγηθεί στόν αγώνα, είχε έκδηλώσει τήν ζωηρή και άκαμπτη παρουσία του, πριν άκουσθει ή κλαγγή τών ελληνικών όπλων. Κλονίσθηκε βέβαια στις ώρες τής τρομοκρατίας, αλλά δέν έπεσε. Στις κωμοπόλεις και τή χωριά, όπου γύριζαν βία οί Έξαρχικοί, ή ψυχή του λαού που τήν καθοδηγούσαν παπάδες και δάσκαλοι άντιστάθηκε ήρωϊκά. «Όλόκληρη ή ιστορία τής άντιστάσεως αυτής -γράφει ένας Άγγλος ιστορικός, ό Douglas Daikin- δέν μπορεί ποτέ να είπωθει. Και μόνο σπάνια πιάνουν τή βλέμματα, κάπως περισσότερο από άμυδρά τους άγώνες αυτούς τών χωριών -οί όποιοι άν ήσαν πλήρως γνωστοί- θά συνιστούσαν ένα μεγάλο τμήμα τής ιστορίας του Μακεδονικού Άγώνα. Συνήθως γνωρίζουμε μόνον τισ τραγωδίες τών άγώνων αυτών, τους φόβους προεστών, ιερέων και δασκάλων τους έμπρησμούς οικιών και τήν σφαγή γυναικών και παιδιών. Ό,τι δέν γνωρίζουμε ή γνωρίζουμε μόνον σε λίγες

περιπτώσεις είναι η ιστορία της αποφαστικής αντίστασης των Πατριαρχικών κατά των άπειλών και της θηριωδίας. "Ότι την αποφασιστική αυτή αντίσταση την πρόβαλαν χιλιάδες Έλληνες Μακεδόνες, είναι αυτό άναμφίβολο. Χωρίς αυτήν όλόκληρη η Μακεδονία θα είχε περιέλθει σιωπηλά στην έξουσία της Έξαρχίας και τα έπόμενα στάδια της ιστορίας του μακεδονικού ζητήματος θα ήσαν διαφορετικά». Τις παρατηρήσεις του αυτές τις συμπληρώνει ο Douglas Daikin, εξαιρώντας τη μεγάλη σημασία που είχαν για την διατήρηση του Έλληνισμού μεταξύ των άλλων παραγόντων, «τα άκμάζοντα», όπως λέει, «έλληνικά σχολεία».

Μερικοί χαρακτηριστικοί αριθμοί δίνουν την εικόνα του δυναμισμού του Έλληνισμού της Μακεδονίας για την έλληνοπρεπή μόρφωση της νέας γενεάς και την διατήρηση του έθνικού φρονήματος. Έτσι σύμφωνα με τις ύφιστάμενες στατιστικές, γύρω στο 1900 υπήρχαν:

Στό βιλαέτι της Θεσσαλονίκης

521 έλληνικά σχολεία με 32534 μαθητές και 787 δασκάλους.

319 βουλγαρικά σχολεία με 9544 μαθητές και 493 δασκάλους.

10 ρουμανικά σχολεία με 383 μαθητές και 28 δασκάλους.

21 σέρβικα σχολεία με 532 μαθητές και 52 δασκάλους.

Και στο βιλαέτι Μοναστηρίου

477 έλληνικά σχολεία με 27106 μαθητές και 676 δασκάλους.

242 βουλγαρικά σχολεία με 8767 μαθητές και 380 δασκάλους.

39 ρουμανικά σχολεία με 4619 μαθητές και 117 δασκάλους.

32 σερβικά σχολεία με 1142 μαθητές και 60 δασκάλους.

Εικόνα των συνθηκών της ζωής και της δράσεως των δασκάλων και δασκαλισών στα μακεδονικά αυτά χωριά στα κρίσιμα εκείνα χρόνια δίδει ο Ίων

Δραγούμης στο αφήγημά του «Ηρώων και Μαρτύρων Αίμα».

ΣΤ'

"Υστερα από την εξέγερση του Ήλιντεν και τα καταστροφικά της αποτελέσματα για τον έλληνισμό της Μακεδονίας ο πληθυσμός αυτής έκανε συνεχείς εκκλήσεις προς την ελεύθερη Ελλάδα για μία αποτελεσματική βοήθεια και προστασία. Η κυβέρνηση Θεοτόκη δίσταζε, αλλά κάτω από την πίεση της κοινής γνώμης αναγκάστηκε να πάρει όρισμένα μέτρα. Δεν προσανατολιζόταν άκόμη για ένοπλο άγώνα, αλλά νέοι προξενικοί έγκαταστάθηκαν στα προξενεία της Μακεδονίας και ένα νέο πνεύμα επικράτησε (Ίων Δραγούμης στο Μοναστήρι, Λάμπρος Κορομηλάς στην Θεσσαλονίκη, ενώ βραδύτερα επανδρώθηκαν τα προξενεία αυτά και με έλληνες αξιωματικούς με την ιδιότητα του προξενικού υπαλλήλου προς συλλογή πληροφοριών και καθοδήγηση του ένοπλου άγώνα που άκολούθησε).

Συγχρόνως με την πρωτοβουλία του Μακεδονικού Κομιτάτου της Άθήνας, έντόπιοι όπλαρχηγοί, ιδίως στην Δυτική Μακεδονία άρχισαν να ένισχύονται με την άποστολή όπλισμού και έθελοντών ώστε να άντεπεξέλθουν στους βουλγάρους κομιτατζήδες (ανάμεσά τους ήταν ο Κώττας, ο Νταλίπης, ο Παύλος Κύρου και ο Βαγγέλης Στρεμπενιώτης).

Ο Λάμπρος Κορομηλάς όταν μετατέθηκε τον Μάιο του 1904 από το γενικό Προξενείο Φιλιππουπόλεως στην Θεσσαλονίκη είχε πλέον σχηματίσει μία πολύ καθαρή εικόνα του κινδύνου τον όποιον διέτρεχε ο Έλληνισμός στην Μακεδονία. Είχε φθάσει στο συμπέρασμα πως έπρεπε με κάθε μέσον να παρεμποδισθεί η βουλγαρική προπαγάνδα και δράση. Έπρεπε να σχηματισθούν ένοπλα έλληνικά τμήματα και να οργανωθεί η άμυνα του έλληνισμού με συστηματική έργασία για την τόνω-

ση του έθνικού αισθήματος. Έβλεπε ακόμη ότι εκεί όπου είχαν φθάσει τα πράγματα έπρεπε οι Έλληνες να βοηθήσουν τους Τούρκους στην προσπάθεια να αναχαιτίσουν την βουλγαρική επέκταση, χωρίς αυτό να σημαίνει άνοικτη συνεργασία με αυτούς. Πολύ σύντομα με αναφορές του προς την Κυβέρνηση Θεοτόκη παρουσιάζει μέτρα για την ανάληψη του αγώνα. Η κυβέρνηση των Αθηνών, που ήδη υπό την πίεση της κοινής γνώμης στην Ελλάδα είχε αρχίσει να προσανατολίζεται σε μια πλέον ενεργό στάση στην Μακεδονία, δεν μπορούσε να μη λάβει σοβαρά υπόψη της τις αναφορές του Λάμπρου Κορομηλά. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν να του ανατεθεί η γενική διεύθυνση και ο συντονισμός της ένοπλης δράσεως στο βιλαέτι της Θεσσαλονίκης.

Μόλις έφθασε ο Κορομηλάς στην Θεσσαλονίκη το Γενικό Προξενείο της πόλεως έγινε κέντρο του αγώνα για την Μακεδονία. Για να εκπληρώσει καλύτερα την αποστολή του σκέφθηκε να ζητήσει βοηθούς νέους αξιωματικούς, που θα χρησίμευαν για την οργάνωση του τόπου με πληροφοριοδότες, οδηγούς, τροφοδότες και έπιτροπές σε κάθε χωριό, καθώς και στην οργάνωση ομάδων για τον ένοπλο αγώνα. Πρώτοι εξέλεγαν και έφυγαν με ψευδώνυμο για την Μακεδονία οι αξιωματικοί Έξαδάκτυλος, Κωνσταντίνος Μαζαράκης - Αινιάν, Σπυρομήλιος Μωραΐτης, Κάκαβος και ως το τέλος του 1904 έφθασαν στην Θεσσαλονίκη και οι Άλεξανδρος Μαζαράκης - Αινιάν και Αβράσογλου. Οι αξιωματικοί αυτοί τοποθετήθηκαν στο Γενικό Προξενείο σαν γραμματείς, αλλά στην πραγματικότητα άρχισαν την μελέτη του τόπου κατά διαμερίσματα, την αναζήτηση καταλλήλων πρακτόρων, την έπιλογή άρχηγων για την οργάνωση του ένοπλου αγώνα και την εξέυρεση μεθόδων άνεφοδιασμού

και σημείων άποθηκεύσεως όπλων και πυρομαχικών.

Πολύ σύντομα φάνηκαν τα καλά αποτελέσματα αυτού του τρόπου εργασίας και στην συνέχεια άλλοι αξιωματικοί άρχισαν να τοποθετούνται και σε άλλα Προξενεία. Ακόμη άλλοι αξιωματικοί θα υπηρετήσουν στην Μακεδονία ως έπιθεωρητές σχολείων, δάσκαλοι, έμποροι, άντιπρόσωποι έπιχειρήσεων, μαγαζάτορες ή και ήγούμενοι μοναστηριών.

Με αυτούς άρχισε μία συστηματική εργασία μαζί με όλους εκείνους τους γηγενείς, που ως τότε κρατούσαν μόνοι άπέναντι στον βουλγαρισμό στην Μακεδονία. Η κατάσταση ήταν άπελπιστική για τον έλληνισμό. Τα χωριά έξαναγκάζονταν με την λόγχη να άποσκιρτήσουν από το Πατριαρχείο, δάσκαλοι και ιερείς κατέφευγαν στις πόλεις για να μη δολοφονηθούν. Τα σχολεία παρέμεναν κλειστά και έκκλησίες περιέρχονταν στους έξαρχικούς, ενώ τα παιδιά με την βία φοιτούσαν σε σχολεία και νηπιαγωγεία που άνοιγαν οι Βούλγαροι.

Ζ'

Κάτω από αυτές τις συνθήκες και υπό την πίεση της κοινής γνώμης, - όπως έλέχθη- τον Ιούνιο του 1904 η κυβέρνηση Θεοτόκη, αφήνοντας τους όποιουσδήποτε δισταγμούς, είχε σχεδόν καταλήξει στην άπόφαση, ότι έπρεπε να οργανωθούν σώματα στην Ελλάδα και να σταλούν στη Μακεδονία. ήθελε όμως να κρατήσει αυτή τη γενική διεύθυνση του αγώνα. Ήδη τα προξενεία είχαν αρχίσει, με τις εκθέσεις τους να δίνουν μία πιό καθαρή εικόνα της καταστάσεως στην Μακεδονία και να τονίζουν την ανάγκη για μία συντονισμένη δράση. Η κυβέρνηση όμως δίσταζε ακόμη φοβόταν την εύθύνη για μία ένδεχόμενη ρήξη με την Τουρκία και προτιμούσε να αφήσει σε ιδιώτες και οργανώσεις την πρωτοβουλία. Ο

Παῦλος Μελάς ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβεῖ ἐν τῷ μεταξύ στὴν Μακεδονία γιὰ νὰ διακριθῶσει τὴν ὑφιστάμενη ἐκεῖ κατάσταση γύρισε στὴν Ἀθήνα ἀρχὲς Αὐγούστου 1904. Ἡ περιοδεία του στὴν περιοχὴ τῆς Κοζάνης τὸν ἔκανε νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι ἔπρεπε αὐτὸς καὶ ἄλλοι νέοι ἀξιωματικοὶ νὰ βγοῦν στὴν Μακεδονία μὲ σώματα. Μέχρι τὸ καλοκαίρι ἡ ἀντίσταση στὴ βουλγαρικὴ βία ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς ὅπως καὶ ἐλέχθη, ἐστηρίζετο, στὴν περιοχὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, στὰ ἔνοπλα σώματα ὑπὸ τὴν ἡγεσία γηγενῶν ὀπλιτῶν ὅπως ὁ Βαγγέλης ἀπὸ τὸ Στρέμπεν καὶ ὁ Κώτας ἀπὸ τὴν Ρούλια, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐν τῶν μεταξύ εἶχαν συλληφθεῖ καὶ ἐξοντωθεῖ.

Ὁ ἔνοπλος ἀγώνας, ὁ ὁποῖος ἀρχισε τὸν Αὐγούστο τοῦ 1904 μὲ τὴν συμμετοχὴ ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἐθελοντῶν ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτη καὶ κράτησε περίπου τέσσερα χρόνια, μέχρι τὴν ἐκδήλωση τοῦ κινήματος τῶν νεοτούρκων τὸ ἔτος 1908 πέρασε ἀπὸ πολλὰς φάσεις. Χαρακτηριστικὲς ἀπὸ αὐτὲς ἦσαν ἡ δράση τοῦ Παύλου Μελά καὶ ὁ ἡρωϊκὸς θάνατός του καὶ ἡ πάλη γύρω ἀπὸ τὴν λίμνη τῶν Γιαννιτσῶν, γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Πηνελόπης Δέλτα «τὰ μυστικὰ τοῦ Βάλτου».

Ἔτσι λοιπὸν στὶς 14 Αὐγούστου 1904 ὁ Παῦλος Μελάς ὀρίσθηκε ἀπὸ τὸ Μακεδονικὸ κομιτάτο τῆς Ἀθήνας ὡς γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν σωμάτων τῆς περιοχῆς Μοναστηρίου - Καστοριάς. Λίγες ἡμέρες ἀργότερα στὶς 28 Αὐγούστου μὲ τριάντα πέντε συντρόφους του πέρασε τὰ σύνορα.

Ξεκινώντας γιὰ τὴν Μακεδονία ἐγραφε στὴν γυναίκα του Ναταλία, κόρη τοῦ Στεφάνου Δραγοῦμη καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἰωάννα, τὰ ἐξῆς: «Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλη μου τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὴν ἰδέα ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμέ-

νος νὰ τὸν ἀναλάβω. Εἶχα καὶ ἔχω τὴν ἀκράδαντη πεποίθησι ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν ἐν Μακεδονία καὶ νὰ σώσωμεν πολλὰ πράγματα. Ἔχων δὲ τὴν πεποίθησιν ταύτην, ἔχω καὶ ὑπέρτατον καθήκον νὰ θυσιάσω τὸ πᾶν, ὅπως πείσω τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν κοινὴν γνώμη, περὶ τούτου». Ἐρχόμενος στὴν Μακεδονία, παρὰ τὶς εὐγενικὲς του διαθέσεις ὁ Μελάς εἶχε συνειδητοποιήσει ὅτι ἐκεῖνο ποῦ εἶχαν κατορθώσει τὰ βουλγαρικὰ κομιτάτα μὲ τὴν βία δὲν μποροῦσε νὰ διορθωθεῖ παρὰ μόνον μὲ τὴν βία. Οἱ ἐξαρχικοὶ ἔπρεπε νὰ χτυπηθοῦν. Ἡ τακτικὴ του ἦταν νὰ ἐνισχυθοῦν τὰ χωριά μὲ ὀμάδες ἐντοπιῶν γιὰ τὴν αὐτοάμυνά τους. Παράλληλα ἔνοπλα σώματα ὀργανωμένα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ κάνουν συχνὰς ἐμφανίσεις στὰ χωριά καὶ νὰ τονώνουν τὸ ἠθικὸ τους. Τὰ σώματα ζοῦσαν στὰ βουνὰ ἐμπαιναν στὰ χωριά μὲ τὸ σούρουπο γιὰ λίγη ἀνάπαυσι καὶ πρὶν ἀκόμη ξημερώσει εἶχαν τραθηχθεῖ ἔξω στὰ δάση καὶ στὰ φαράγγια. Καὶ ἐνῶ οἱ Τούρκοι δὲν εἶχαν τὴ διάθεσιν νὰ τοὺς κυνηγήσουν στὰ βουνὰ, περιορίζαν ἔτσι τὴν ἐλευθερίαν κινήσεως τῶν κομιτατζήδων καὶ ἀναθαρροῦσαν οἱ πατριαρχικοί. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐλέγχοντας τὸ βουνὸ τὰ ἐλληνικὰ σώματα ἐσπρωχναν τοὺς κομιτατζήδες πρὸς τὶς περιοχὰς οἱ ὁποῖες ἐλέγχονταν ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἀποσπάσματα γιὰ νὰ τοὺς ἐξοντώσουν.

Ἡ πολεμικὴ δράσι τοῦ Παύλου Μελά μετὰ τὴν εἰσοδὸν του στὴν Τουρκοκρατούμενη Δυτικὴ Μακεδονία ὑπῆρξε βραχύβια. Σκοπὸς του ἦταν, ἀφοῦ ὀργανώσει τὴν ἀμυνα στὴν περιοχὴ τῆς Καστοριάς, ἀφήνοντας ἕνα σῶμα ἀπὸ πενήντα ἄνδρες νὰ κινηθεῖ πρὸς τὸ Τέτοβο - Πισσοδῆρι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ φθάσει στὴν περιοχὴ τοῦ Μοναστηρίου. Στὰ μέσα Ὀκτωβρίου 1904 ἐνῶ ἡ ὀμάδα του πλησίαζε στὰ Σιάτιστα (χωριὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας) τοὺς ἐπίασε δυ-

νατή βροχή και αποφάσισαν να μείνουν εκεί. Την επομένη έμειναν για να συναντήσουν τους προεστούς του χωριού. Το μεσημέρι της 13/26 Οκτωβρίου έπληροφόρησαν τον Μελά πως είδαν ένα τουρκικό απόσπασμα να πλησιάζει στο χωριό. Είδοποιήθηκαν άμέσως όλοι να παραμείνουν στα καταλύματά τους και να μη κινηθεί κανείς, ενώ παρακολουθούσαν από το έσωτερικό του σπιτιού τις κινήσεις του τουρκικού απόσπασματος. Η έντολη του Μελά ήταν να μη πυροβολήσει κανείς τους Τούρκους πριν δώσει αυτός την σχετική έντολη. Οί Τούρκοι κτυπώντας τις πόρτες των καταλυμάτων του Μελά και των συντρόφων του άπειλούσαν ότι θα βάλουν φωτιά. Ακολούθησε στην συνέχεια λίγο αργότερα συμπλοκή μεταξύ Τούρκων στρατιωτών και της ομάδας του Μελά. Αποτέλεσμα της συμπλοκής ήταν να σκοτωθεί ένας Τούρκος στρατιώτης. Μόλις άρχισε να νυχτώνει ο Μελάς και οι σύντροφοί του βγήκαν στην αύλη να δουν τον σκοτωμένον Τούρκο. Τότε άκουστηκε ένας πυροβολισμός και ο Μελάς γύρισε πίσω λέγοντας: «Στή μέση με πήρε παιδιά». Μπήκε μέσα στο σπίτι και κάθισε. Κάλεσε έναν από τους συντρόφους του έβγαλε τον σταυρό του από τον λαιμό και είπε: «Τον σταυρό να τον δώσεις στην γυναίκα μου και το τουφέκι μου στον γιό μου το Μίκη και να τους πεις ότι το καθήκον μου το έκανα». Στην συνέχεια άρχισε να πονάει και όσο περνούσε η ώρα πονούσε περισσότερο. Σε λίγο δεν μπορούσε να κινηθεί και λέγοντας σιγά πονώ ξεψύχησε.

«Ο θάνατος του Παύλου Μελά διαδόθηκε σαν αστραπή στην Αθήνα. Άν και λίγοι γνώριζαν πως βρισκόταν στην Μακεδονία, όλοι τον έκλαψαν. Το τέλος του ήταν εκείνο που ο ίδιος στα γράμματά του άφηνε να διαφανεί. Είχε το νόημα της θυσίας, συντάραξε όλο

το έθνος και παρακίνησε πολλούς συναδέλφους του άξιωματικούς να τον μιμηθούν και να βγούν με σώματα στην Μακεδονία για να έκδικηθούν τον θάνατό του. Ένώ ως τότε η υπόθεση της Μακεδονίας ήταν υπόθεση μικρού αριθμού Έλλήνων, από την ημέρα του ήρωϊκού θανάτου του Μελά και πέρα έγινε υπόθεση όλόκληρου του Έλληνισμού. Η θυσία του είχε επιτύχει ό,τι καμμία άλλη δύναμη δεν είχε κατορθώσει και έδειξε στον κόσμο όλόκληρο, πως ο έλληνισμός έξω από τα όρια του μικρού βασιλείου δεν είχε χαθεί»².

Η'

Μία σημαντική πτυχή του Μακεδονικού άγώνα ήταν η προσπάθεια Έλλήνων και Βουλγάρων για την επικράτηση στην λίμνη των Γιαννιτσών. Η λίμνη αυτή γνωστή ως «Βάλτος» σχηματιζόταν από τα νερά του ποταμού Λουδία, της Ναούσης και των Βοδενών σε σχήμα μάλλον τριγωνικό ανάμεσα στις όδικές άρτηρίες Θεσσαλονίκης, Γιαννιτσών, Βοδενών και Βερροίας. Γύρω από την λίμνη και ιδιαίτερα στις ΝΔ παρυφές της ήταν αρκετά χωριά έξαρχικά. Ο Βάλτος ήταν γεμάτος νησίδες και πυκνά ψηλά καλάμια. Οί κοιματζήδες είχαν βρει εκεί καταφύγιο και από αυτό το άσφαλές όρμητήριο δυνάστευαν τα γύρω χωριά και τα είχαν υπό τον έλεγχό τους. Είχαν κάνει κατοχή σε όρισμένες καλύβες ψαράδων και αργότερα κατασκεύασαν και άλλες δικές τους στα δυτικά της λίμνης. Συνήθως οι καλύβες δεν ήταν απομακρυσμένες μεταξύ τους, αλλά προστάτευε η μία την άλλη. Η συγκοινωνία μέσα στην λίμνη γινόταν με τις λεγόμενες πλάβες (ξύλινες βάρκες χωρίς καρίνα). Στην άκρη του Βάλτου υπήρχαν σκάλες που συνέδεαν την λίμνη με τα γύρω χωριά τα όποια είχαν υπό τον έλεγχό τους εκ του άσφαλους, όπως έλεγχθη.

Ήδη από το 1905 οί Έλληνες εί-

χαν συνειδητοποιήσει την σημασία του Βάλτου και έπεχείρησαν να βάλουν και αυτοί πόδι εκεί. Όρισμένοι νέοι Έλληνες άξιωματικοί είχαν κατορθώσει να πιάσουν μία καλύβα στο βόρειο τμήμα της λίμνης. Είχαν οδηγηθεί εκεί από έναν σλαβόφωνο από τα Γιαννιτσά, ο οποίος από το 1900 - 1904 ήταν με τους κομιτατζήδες. Μόλις όμως φάνηκαν οι Έλληνες άφησε τους Βουλγάρους και μαζί με άλλους Έλληνες μπήκε στην λίμνη από τον Οκτώβριο του 1904 με έπτά πλάβες και έμεινε μέχρι το τέλος του άγώνα το 1908, όποτε σκοτώθηκε. Η ελληνική παρουσία εκεί στο Βάλτο έγινε αισθητή, όταν έφθασε εκεί ο Δεμέστιχας (καπετάν Νικηφόρος) και άρχισε ο άγώνας. Οι χωρικοί παίρνοντας θέση βοήθησαν στην κατασκευή μιās νέας μεγάλης καλύβας στο ανατολικό τμήμα της λίμνης. Γενική ιδέα ήταν να χρησιμεύσει το ΒΑ μέρος της λίμνης ως βάση επιχειρήσεων και να κρατηθεί ή όδος άνεφοδιασμού πρὸς Θεσσαλονίκη άνοικτή. Στα χρόνια αυτά 1904 - 08 οι συγκρούσεις μεταξύ κομιτατζήδων και τών ελληνικών σωμάτων, που είχαν έδρα τους τις καλύβες στο Βάλτο ήταν συνήθης κατάσταση με άπότερο σκοπό τόν έλεγχο της περιοχής.

Χαρακτηριστικό δείγμα του άγώνα στον Βάλτο είναι και η πολεμική δράση του Τέλλου Άγαπητού (καπετάν Άγρα), ο οποίος έφθασε στην λίμνη στις 10 Οκτωβρίου με 20 άνδρες (εύζώνους) με σκοπό να δράσει στην περιοχή της Νάουσας με βάση την λίμνη τών Γιαννιτσών. Στις συνεχείς συγκρούσεις του με τους κομιτατζήδες τραυματίστηκε στο χέρι και στην ώμοπλάτη. Ο Άγρας είχε προσβληθεί και από πυρετούς και παρά την έπιμονή του να μείνει στην λίμνη διατάχθηκε από τὸ κέντρο της Θεσσαλονίκης να πάει εκεί και να νοσηλευθεί από τὰ τραύματά του. Μετά την άποθεραπεία του και

την έπιστροφή του στην λίμνη και με την πάροδο του χρόνου σαν ιδεολόγος που ήταν είχε σχηματίσει την ιδέα ότι θα μπορούσε να θέσει τέρμα σὲ αυτόν τόν έξοντωτικό άγώνα μεταξύ τών Ελλήνων και Βουλγάρων. Τόν Φεβρουάριο του 1907 ενώ βρισκόταν στην Νάουσα για θεραπεία ήλθε σὲ έπαφή με παλαιούς έξαρχικούς. Τί ακριβώς συνέβαινε με αυτές τις έπαφές δέν είναι γνωστό. Είναι όμως βέβαιο ότι συμφώνησε να συναντηθεί με ήγετικά στελέχη τών κομιτατζήδων σὲ μία περιοχή δέκα χιλιόμετρα ΒΔ της Νάουσας. Ο Άγρας πήρε μαζί έναν έκ τών συντρόφων του και έφθασε στο συμφωνημένο σημείο συναντήσεως χωρίς άλλη συνοδεία. Αρχικά τόν υποδέχθηκαν καλά, αλλά στην συνέχεια, μόλις τόν άφρόπλισαν, τόν έδεσαν και με βασανιστήρια ξυπόλητο τόν γύρισαν αιχμάλωτο σὲ όλα τὰ χωριά της περιοχής. Τέλος τόν κρέμασαν στις 3 Ιουλίου 1907 μαζί με τόν συνοδό του έξω από τὸ χωριό Τέτοβο.

Μετά τις έξελίξεις αυτές ενισχύθηκαν με νέο αίμα οι άγωνιστές του Βάλτου και σχεδόν όλο τὸ 1907 τὰ ελληνικά σώματα της λίμνης είχαν αναγκάσει τους κομιτατζήδες να περιορισθούν σὲ άμυνα για να κρατήσουν τις καλύβες τους και πολλά χωριά της περιοχής είχαν έπιστρέψει στο Πατριαρχείο. Την ίδια χρονιά οι Έλληνες και οι Σέρβοι βορειότερα συνέχισαν την έπιθετική τους δράση κατά τών Βουλγάρων κομιτατζήδων. Καθώς όμως βελτιωνόταν η ελληνική όργάνωση λιγότευε η ανάγκη για δραστηριότητα τών άνταρτικών σωμάτων. Οι κομιτατζήδες είχαν έλλειψη χρημάτων και άλλων μέσων και τους χώριζαν και μεγάλες διαφορές μεταξύ των. Τὰ βουλγαρικά σώματα με τις μεγάλες άπώλειες κατά τὰ δύο προηγούμενα χρόνια δέν είχαν πλέον κατάλληλους άρχηγούς. Επί πλέον συχνές ήσαν και οι προδοσίες

ἀπὸ χωρικοὺς καὶ ἡ παραμονὴ σὲ ὀρισμένες περιοχὲς εἶχε γίνεи προβληματικὴ γιὰ αὐτοὺς. Ἐν καὶ ἡ ἑλληνικὴ προσπάθεια ἦταν μικρότερη τὸ ἔτος 1907 ἀπὸ πρὶν, ἦταν ὅμως ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἀντισταθμίσει τὴν ἐξασθενημένη βουλγαρικὴ δραστηριότητα. Ἡ μεγάλη σημασία τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα εἶναι ἀναμφισβήτητη ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπολογισμὸς τῶν θυσιῶν εἶναι σκληρὸς. Σκοτώθηκαν πάνω ἀπὸ 700 ἄνδρες τῶν ἐνόπλων σωμάτων, ἐνῶ συγχρόνως δολοφονήθηκαν ἀπὸ τοὺς κομιτατζήδες 600 ἐντόπιοι πατριαρχικοὶ στὸ βιλαέτι Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλοι 650 στὸ βιλαέτι Μοναστηρίου.

Θ'

Ἀπὸ τὸν ἔνοπλο ἀγῶνα, τὰ θύματα καὶ τὶς καταστροφές, ὁ τόπος εἶχε ἐξαντληθεῖ. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξο πῶς μὲ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων τὸν Ἰούλιο τοῦ 1908, τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας αἰσθάνθηκε ἀνακούφιση γιὰ τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα. Πολλὰ ἔνοπλα σώματα κατέβηκαν στὰ ἀστικά κέντρα. Μὲ τὴν ἀμνηστία ποὺ δόθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὁ πληθυσμὸς καὶ οἱ ἀρχές τοὺς ἐπεφύλαξαν πανηγυρικὴ ὑποδοχή. Ὅλοι εἶχαν ἐλπίσει σὲ ἓνα καλύτερο μέλλον μὲ τὶς ἀπατηλές διακηρύξεις τῶν νεοτούρκων γιὰ παροχὴ συντάγματος καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσοπολιτείας, ποὺ δὲν ἄργησαν νὰ διαψευστοῦν.

Ἔτσι ὁ λόγος τοῦ Ἰωάννα Δραγοῦμη στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἵμα» ποὺ πρωτοεκδόθηκε στὸ ἔτος 1907: «Νὰ ξέρετε πῶς ἂν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Μακεδονία, ἡ Μακεδονία θὰ μᾶς σώσει. Θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν βρῶμα ποὺ κυλιόμαστε, θὰ μᾶς σώσει ἀπὸ τὴν με-

τριότητα καὶ τὴν ψοφιοσύνη, θὰ μᾶς λυτρώσει ἀπὸ τὸν αἰσχροῦ ὕπνο, θὰ μᾶς ἐλευθερώσει. Ἐν τρέξουμε νὰ σώσουμε τὴν Μακεδονία, ἐμεῖς θὰ σωθοῦμε», βγήκε πέρα γιὰ πέρα ἀληθινός. Γιατὶ εὐτυχῶς ἔτρεξαν πολλοί.

«Ἀλλὰ δὲν θὰ ὑπῆρχε τόπος, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ τρέξουν ἂν ἡ Παιδεία καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶχαν κατορθώσει πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1903 νὰ διατηρήσουν τὴν γῆ τῆς Μακεδονίας ἑλληνικὴ, ἱκανὴ νὰ ὑποδεχθεῖ ἀργότερα στὴν δεκαετία τοῦ 1920 καὶ νὰ ἀγκαλιάσει τοὺς παρὰ πάνω ἀπὸ ἐξακόσιες χιλιάδες πρόσφυγες, ποὺ ξεριζώθηκαν ἀπὸ τὶς ἄλλες πανάρχαιες ἐστίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ»³.

Καὶ πέραν αὐτῶν ὁ ἐθνικὸς συναγερμὸς, ὁ ὁποῖος διεῖπε τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία στὸ ἐλεύθερο τμήμα τῆς ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδιότυπου αὐτοῦ πολεμικοῦ ἀγῶνα, ἀναπτέρωσε τὸ κλονισμένο μετὰ τὴν ἧττα τοῦ 1897 ἐθνικὸ φρόνημα καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἐμπιστοσύνη στὶς ἴδιες τῶν δυνάμεις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ, ὥστε ἀνανεωμένο καὶ καλύτερα ὀργανωμένο τὸ ἔθνος νὰ ἐπιχειρήσει καὶ νὰ πραγματοποιήσει τὴν μεγάλη του ἐξόρμηση καὶ τὴν ἐποποιῖα τῶν βαλκανικῶν πολέμων 1912 - 13 μὲ τὸ γνωστὸ ἀποτέλεσμα, τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὴν προσάρτηση στὸν ἐθνικὸ κορμὸ τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Ἰωάν. Κ. Μαζαράκη - Αἰνιάν: «Ὁ Μακεδονικὸς ἀγῶνας», Ἀθήνα, ἐκδόσεις Δωδώνη, σελ. 69.
2. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Τὸ ἱστορικὸ νόημα τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα», Ἀθήνα 1984, σελ. 29.

Η ΕΤΕΡΟΝΟΜΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΣΙΟΔΟΝ ΤΟΝ ΒΟΙΩΤΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΠΑΥΛΟΝ (Β')

Τὴν διαβολικὴν δύναμιν τῆς ὑπερηφάνιας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς οἰήσεως ὄχι μόνον ἢ χριστιανικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ θύραθεν γραμματεία εἶχεν ἐπισημάνει.

Ὁ Ἡσίοδος τὴν πολυπλόκαμον φιλαυτίαν καὶ τὸν ἐγωκεντρισμὸν θεωρεῖ ὄχι μόνον εἰς τὸν Πέρσην καὶ εἰς κάθε Πέρσην ὡς ἄτομον πηγὴν δεινῶν καὶ συμφορῶν. Ἡ Ὑβρις (ἢ βλασφημία) ποῦ εἶναι ἀπότοκος τῆς μισητῆς Ἐριδος ἐπιφέρει εὐρύτερες συνέπειες. Ἡμπορεῖ, λέγει, καὶ ἓνας ἄρχων, ἓνας κυβερνήτης ποῦ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἀποφασίξῃ γιὰ τοὺς πολίτες τῆς πατρίδος του νὰ γίνῃ παραίτιος γενικωτέρων συμφορῶν. *«Πολλάκις καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἀπήρα, ὅς τις ἀλιτραίνῃ καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται»*²⁷. Ἡ Ὑβρις, ἡ ἀδικία εἰς τὸν εὐρύτερον κοινωνικὸν χῶρον, ποῦ πραγματώνεται μὲ τὴν ἀναξιοκρατία, τὴν ἐξαγορὰ συνειδήσεων, τὴν διαφθοράν, τὴν ἄκρατὴ ἐπιθυμίαν πρὸς πλουτισμὸν, τὴν ἀλαζονίαν τῆς ἐξουσίας, ποῦ ποδοπατεῖ τὸ δίκαιον καὶ τὴν εὐνομίαν μεταβάλλει σὲ ζούγκλα ποῦ κυριαρχεῖ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, προκαλεῖ τέτοιαν ἀγανάκτησιν εἰς τὸν ποιητὴν, ὥστε ἐξαπολύει πύρινους μύδρους ἐναντίον τῶν *«οἰκοδόμων τῆς ἀδικίας»*, ὅπως ἀποκαλεῖ τοὺς ἐξαχρειωμένους κυβερνήτας, ἀπειλώντας τοὺς *«Οἱ γὰρ αὐτῶ κακὰ τεύχει ἀνήρ, ἄλλω κακὰ τεύχων. Ἡ δὲ κακὴ βουλή τῶ βουλευσάντι κακίστη»*²⁸. Δηλαδή. «Ἐχετε στὸ νοῦ σας πῶς μαστορεῖτε δυστυχίες γιὰ τὸν ἑαυτὸν του, αὐτὸς ποῦ μαστορεῖτε δυστυχίες στοὺς ἄλλους. Ὁ κακὸς στοχασμὸς εἶναι προπαντὸς ὁ πιὸ κακὸς γιὰ ἐκεῖνον ποῦ τὸν κάνει». Αὐτὴν τὴν ἐξαχρείωσιν διεκτραγαδεῖ

καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος. *«Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, πολλές φορές μόνον στὸ ὄνομα καὶ ὄχι στὸ εσωτερικὸ φρόνημα εἶναι ἄνθρωπος... Ὁ λογικὸς ἄνθρωπος μιμεῖται τὴν ἐπιθετικότητα, τὴν πονηριά, τὴν δολιότητα, τὴν ἀρπακτικότητα, τὴν λαιμαργία καὶ τὴν μνησικακία τῶν ζῶων»*²⁹.

Καὶ ἀπευθυνόμενος στὸν κυριαρχούμενο ἀπὸ τὸ σαρκικὸν φρόνημα ἄνθρωπον τοῦ λέγει: *«Γιατὶ λησμονεῖς ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἀσταθῆς καὶ εὐμετάβλητη. Σήμερα εἶσαι πλούσιος καὶ αὔριο πτωχός. Σήμερα εἶσαι ὑγιής καὶ αὔριο ἄρρωστος. Σήμερα χαρούμενος καὶ αὔριο λυπημένος. Σήμερα δοξασμένος καὶ αὔριο ἀτιμασμένος. Σήμερα νέος καὶ αὔριο γέρος. Ἡ ὁμορφιά σπεύδει πρὸς τὴν ἀσχήμια καὶ ἡ δύναμις πρὸς τὴν ἀδυναμία.*

*Γιατὶ, λοιπόν, παριστάνεις τὸν σπουδαῖο, ἄνθρωπε;»*³⁰.

Κοινὴ, λοιπόν, ἡ διαπίστωσις περὶ τῆς ἐπενεργείας τῆς κακῆς Ἐριδος - τοῦ ἐτέρου νόμου εἰς τὴν ἐλευθέραν ἠθικὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Κοινὴ καὶ ἡ ἐπισήμανσις τῶν ἀποτελεσμάτων ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ κακοῦ δαίμονος τῆς μισητῆς Ἐριδος. Ὁ Ἡσίοδος ἔζησε πρὶν 2.750 χρόνια. Καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Ἀπόστολος πρὶν 1935 χρόνια. Μετὰ τόσοσους αἰῶνες ποῖα εἶναι σήμερα ἡ κατάστασις εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴν πατρίδα μας; Εἰς τὸν λεγόμενον πολιτισμὸν κόσμον τῆς Δύσεως ἡ κατάστασις εἶναι περισσότερον ἀπὸ ἀθλία. Οἱ «πολιτισμένοι» λαοὶ κυβερνῶνται ἀπὸ ἀνηθικούς καὶ διεφθαρμένους ἡγέτες. Τὰ ἀποκαλυπτόμενα σκάνδαλα ἔρχονται εἰς φῶς σὰν χιονοστιβάδα.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πατρίδα μας ἡ «κακόχαρη καὶ μισητὴ Ἔρις» τοῦ Ἡοῖδου παρὰ τὰ 2750 χρόνια εἶναι καθεστώς. Ἴδου τι ἔγραφε πρὸ καιροῦ σχετικὰ ἕνας καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς οικονομίας εἰς τὸ Οἰκονομικὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν:

«Στὴ χώρα μας ἡ διαφθορὰ στὸ Δημόσιο ἔχει ξεπεράσει τὰ ὅρια τοῦ συναγερομοῦ. Ἐχει πάρει μεγάλες διαστάσεις καὶ εὐδοκίμει σὲ κάθε εἶδους δημόσιες ὑπηρεσίες. Ὅπως ἐφορίες, πολεοδομίες, δικαστήρια, ἀστυνομία, κεντρικὲς ὑπηρεσίες ὑπουργείων, νομαρχίες, νοσοκομεία κ.λ.π. Περιλαμβάνει ἄτομα καὶ ὑπαλλήλους σὲ κάθε ἐπίπεδο ἱεραρχίας, ἀπὸ τὸν κλητῆρα, ὡς τὸν διευθυντὴ, καθὼς ἐπίσης καὶ ἄτομα κάθε ἰδεολογικῆς καὶ πολιτικῆς προέλευσης ἢ κατεύθυνσης.»

» Ἀναφέρθηκε χαρακτηριστικὰ ὅτι τὸ σύνθημα σύστημα εἶναι τὸ 4+2+4. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἂν ἕνας φορολογούμενος ὀφείλει φόρους 100.000 δραχ. πληρώνει στοὺς ἐφοριακοὺς μόνον 60.000, ἐκ τῶν ὁποίων 40.000 εἶναι τὸ μερίδιον τῶν ἐφοριακῶν καὶ μόνον 20.000 εἰσπράττει τὸ κράτος. Δὲν εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ συμμετρία τοῦ συστήματος; Καὶ διερωτᾶται ὁ κ. καθηγητῆς: Πῶς ἐξηγεῖται ἡ τεράστια διάδοσις τῆς διαφθορᾶς στὴ δημόσια ζωὴ; Ὡς πρῶτον αἴτιον ὁ ἴδιος ὑπογραμμίζει τὴν ὑποβάθμισι τῶν ἠθικῶν ἀξιών. Πῶς εἶναι δυνατόν σὲ μιὰ κοινωνία ποὺ ἀνέχεται καὶ ἐνθαρρύνει τὴ διαφθορὰ σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε νὰ ἀποτελεῖ (ἡ διαφθορὰ) λειτουργικὸ τῆς στοιχεῖο νὰ δημιουργηθοῦν μηχανισμοὶ ποὺ νὰ τὴν περιορίσουν; Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐρώτημα ἀπηύθυνε στὸ προεδρεῖο τοῦ σεμιναρίου ἕνας ἀκροατῆς. Ἐμίμεινε ἀναπάντητο!»³¹.

Θὰ ἠμποροῦσε ὅμως κανεὶς νὰ πῇ χωρὶς φόβον νὰ ἀστοχήσῃ, πῶς «Πρὸς τὸ τῶν ἀρχόντων ἦθος ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀρχομένων πέφυκε!».

Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἄς φωνάξῃ ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι «Εἰς τὴν ἀρίστην πολιτείαν ἡ ἀξία καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό». Ὅμως ἡ ἀλ-

λαγὴ τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων προϋποθέτει τὴν ἀλλαγὴν τῶν καθεκαστῶν μελῶν τῆς κοινωνίας. Προϋποθέτει ὁ καθένας νὰ ἀποθέσῃ «τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας»... Ἔτσι, ἐρχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὸ κεντρικὸν θέμα μας. Πῶς θὰ ἀπαλλαγῇ ὁ σύγχρονος Ἕλληνας ἀπὸ «τὴν κακὴν ἔριν - τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον»;

Ἴσως γιὰ μεγάλη μερίδα τοῦ Λαοῦ μας ζητεῖται «ὁ δυνάμενος σῶσαι»...

Ἐλέχθη ὅτι ἡ προσδοκία τοῦ Ἐλευθερωτοῦ ἦταν ἡ τελευταία ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς τῆς ἀγνοίας, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡοῖδου καὶ τῶν ἄλλων ὅπως διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Αἰσχύλον.

Ὅμως ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Ἐνα, Αὐτὸς ποὺ ἀξιώθηκε νὰ ἀνέλθῃ μέχρι τρίτου Οὐρανοῦ, Αὐτὸς ποὺ ἀπεστάλη νὰ εὐαγγελισθῇ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡοῖδου καὶ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Αἰσχύλου, εὐαγγελίζεται καὶ τοὺς σύγχρονους Ἕλληνας. Δὲν σταματᾷ εἰς τὸν θρῆνον καὶ τὶς συμβουλές. Δὲν λέγει μόνον «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, Τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου».

Δὲν προειδοποιεῖ μόνον ὅπως ὁ Ἡοῖδος, γιὰ «τίς ἀναπάντεχες καταστροφές».

Δὲν λέγει μόνον «τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος».

Ἀλλὰ ἀφήνοντας πίσω τοὺς ἐθνικοὺς σοφοὺς, προχωρεῖ διθυραμβικὰ καὶ ὀλόλαμπρος ἀπὸ χαρὰ διακηρύσσει:

«Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν».

Ἐνας τῶν συγχρόνων ἐρμηνευτῶν σχολιάζει: «Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἰστάμενος μετὰ τῶν ἡμῶν καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς καθ' ἡμῶν κινουμένης καὶ ἀναχαιτίζων τὴν ἐκρηξίν αὐτῆς».

Ὁ Ἡοῖδος καὶ οἱ ἄλλοι θεοσεβεῖς σοφοὶ καὶ ὑπρέταί τοῦ σπερματικῆς λόγου ἔψαυσαν τὰ κράσπεδα τῆς Θεογνωσίας, δὲν ἐνοιῶσαν ὅμως τὸ Φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ φω-

τίζον πάντα άνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. "Ὅπως εὖστοχα παρατηρεῖ ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς: «Ἐκαστος γὰρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θείου λόγου τὸ συγγενές ὄρων καλῶς ἐφθέγγετο...»³².

Ἀπὸ μέρους λοιπὸν ἕκαστος, μερικῶς τὴν ἀλήθειαν ἐνόησαν καὶ ὠμίλησαν. Διότι δὲν εἶχαν ἀξιωθῆ νὰ ἀκούσουν τὴν γλυκυτάτην φωνήν:

«Ἐγὼ εἰμὶ τοῦ Φῶς τοῦ κόσμου».

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀφήνει πίσω τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Σωκράτην καὶ τὸν Αἰσχύλον καὶ ὅλους τοὺς ἀξιολόγους σοφοὺς τῆς ἐθνικῆς γραμματείας καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν διαπίστωσιν, τὴν χαροποῖον διαπίστωσιν ὅτι: «Οὐδὲν νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα»³³. «Δὲν ὑφίσταται πλέον κανένα εἶδος καταδίκης διὰ τοὺς ἐνωμένους μὲ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, οἱ ὅποιοι δὲν πολιτεύονται κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός, ἀλλὰ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ Πνεύματος».

Ἔτσι ὅπως τονίζει ἕνας ἐρμηνευτὴς τίθεται γιὰ ὅλους μας ἀνεξαιρέτως τὸ μέγα ζήτημα: Τί ἄρχει εἰς τὴν καθόλου πορείαν τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς διαγωγῆς μας; Ἡ σὰρξ ἢ τὸ πνεῦμα; Καὶ πάλιν ὅμως ὁ φιλόσοφος Ἀπόστολος μᾶς δίνει κουράγιο καὶ μᾶς χαρίζει τὴν προσωπικὴν ἐμπειρίαν του μὲ ἐκεῖνο τὸ ὑπέροχον «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ».

Ὁ ἄνθρωπος τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς ἦτο μόνος. Ἐρχόμενος ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν κακόχαρη Ἔριν καὶ τὶς ἀναπάντεχες συμφορές, ποὺ ἐρχόντουσαν κυρίως σὰν τιμωρία γιὰ τὴν ἀθέτησι τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐπιταγῆς τῆς συνειδήσεως, οὐκ εἶχε τὸν βοθηοῦντα!...

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς τῆς χάριτος εἶναι μὲν φορεὺς τῆς ροπῆς πρὸς τὸ κακόν, ἐκ τοῦ κληρονομικοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλ' ὅμως αἰσθάνεται λυτρω-

μένος μὲ τὴν Χάριν ποὺ ἐξεχύθη ἀπὸ τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ τὴν λαμπροφόρον Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Μὲ τὸ βάπτισμα συνετάφη μὲ τὸν Χριστόν καὶ συνανέστη, ἐγινε καινὴ κτίσις, ἐνῶ ἐξ ἄλλου μὲ τὸ δεύτερον βάπτισμα τὴν ἱερὰν ἐξομολόγησιν ἀνακαινίζεται πάλιν εἰς νέον ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν!.

Ἄς ἀκούσουμε τί λέγει σχετικῶς ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος: «Τὶς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἄνευ ἁμαρτίας; εἶπέ μοι. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο θυσία καὶ ἐκκλησία, διὰ τοῦτο εὐχαὶ καὶ νηστεία, ἐπειδὴ πολλὰ τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς». Καὶ συνεχίζει:

«Ἐχεις ἐκκλησίαν θυσίας ἐπιφερομένην, εὐχὰς πατέρων, Πνεύματος Ἁγίου χορηγίαν, μαρτύρων μνήμας, συναθροισμὸν ἁγίων καὶ πολλὰ τοιαῦτα δυνάμενα σὲ ἀπὸ ἁμαρτίας ἀνακαλέσασθαι εἰς δικαιοσύνην»³⁴.

Ἔτσι μεταμορφώνεται ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, εἰς πνευματικόν.

Τὸ πλεονέκτημα ἡμῶν ποὺ ζοῦμε στὴν ἐποχὴν τῆς Χάριτος, δὲν εἶναι μόνον ὅτι ἔχουμε τὴν δύναμιν νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὴν ροπὴν πρὸς τὸ κακόν.

Δὲν ἔχουμε μόνον τὴν Χάριν ποὺ καταργεῖ τὴν δυναστικὴν ἐπίδρασιν τῆς «κακόχαρης Ἐριδος», τοῦ «ἐτέρου νόμου ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν». Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον καὶ κυρίως ἔχουμε τὴν μεγάλην καὶ ἀνείπωτη εὐλογίαν νὰ ἀναδεικνυόμεθα παιδιὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν. Νὰ ἀπευθυνόμεθα εἰς Αὐτόν ὡς τέκνα πρὸς Πατέρα. Ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ εἶναι πεντακάθαρη:

«Ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»³⁵.

Τὸ ἄκρως λυπηρὸν εἶναι ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες, στὴν πλειονότητα εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν!... Προτιμοῦν τοὺς σύγχρονους εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς (τὰ καζίνα, τὶς χαρτοπαικτικὰς λέσχες, τὸ χρηματιστήριον, τὰ προ - πὸ κ.λ.π.) καὶ ὄχι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πατέρων τους! Εἶναι στὸ σκοτάδι καίτοι τὸ Φῶς ἔχει ἔλθει!

“Όλοι ἐμεῖς εἴμεθα προνομιούχοι, διότι ἐγεννηθήκαμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς χάριτος. Ἄλλο ὅτι τὸ ἔχουμε συνηθίσει καὶ δὲν τὸ ἀναλογιζόμεθα πάντοτε καὶ δὲν τὸ ἐκτιμούμε δεόντως. Ὁ μακαριστὸς πατὴρ Εὐσέβιος εἰς τὸν Προορισμὸν τοῦ Ἀνθρώπου μᾶς διδάσκει, μᾶς συμβουλεύει καὶ μᾶς προτρέπει νὰ κάνουμε ἀντικείμενο εὐχαριστηρίου προσευχῆς τὸ προνόμιον αὐτὸ ποῦ μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς μας, ἔναντι τῶν ἀρχαίων μας προγόνων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Βοιωτὸς Ἡσιόδος... Λέγει ὁ π. Εὐσέβιος εἰς τὸ ὑπόδειγμα τῆς αὐτοσχεδίου προσευχῆς: «Σὲ εὐχαριστοῦμε Κύριε, διότι εὐδόκησες νὰ γεννηθούμε ἀπὸ γονεῖς χριστιανούς. Μᾶς υἰοθέτησες διὰ τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος, μᾶς ἐσφράγισες καὶ μᾶς ἔδωκες τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως μᾶς καταστήσης κληρονόμους τῆς ἐπουρανοῦ Βασιλείας σου»³⁶.

Θὰ καταστρέψω τὸν λόγον μὲ τὸν ἐξῆς συνοπτικὸν ἐπίλογον. Εἶναι μιὰ συγκινητικὴ ἀποστροφή προσωπικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν καὶ τὸ σχετικὸν ἐπ’ αὐτῆς σχόλιο ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς. Λέγει ὁ Παῦλος: «Ὁ δὲ ζῶ νῦν ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ»³⁷.

Δηλαδή: «Τὴν φυσικὴν ζωὴν ποῦ ζῶ μέσα εἰς τὸ σῶμα μου τώρα, ποῦ ἐπέστρεψα εἰς τὸν Χριστὸν, τὴν ζῶ ἐμπνεόμενος καὶ κυριαρχούμενος, ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ ἠγάπησε καὶ παρέδωκε τὸν ἑαυτὸν Του διὰ τὴν σωτηρίαν μου». Καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ Οἰκουμένιος σχολιάζει:

Βεβαίως, ὑπὲρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἔδωσε τὸν ἑαυτὸν Του καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἠγάπησεν ὁ Κύριος. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος ἐκτιμῆσας καὶ ἐνόησας βαθύτατα ἀπὸ ποῖα φοβερὰ πράγματα μᾶς ἔσωσε καὶ πόσο μεγάλα ἀγαθὰ μᾶς ἐχάρισεν ὁ Χρι-

στός. Καὶ ἀκόμη πυρπολούμενος ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀγάπην πρὸς τὸν Κύριον, αὐτὰ ποῦ ἐχάρισε σὲ ὅλους, αὐτὸς σκέπτεται ὅτι τὰ ἐχάρισε σ’ αὐτόν, «τὸ κοινὸν ἴδιον ποιεῖται», δείχνοντας στὸν κάθε χριστιανὸν τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ποῦ πρέπει νὰ ὁμολογῇ εἰς τὸν Χριστόν, ἔτσι σὰν νὰ ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ σὰν νὰ ἔπαθε δι’ αὐτόν μόνον»³⁸.

Εἶθε καὶ καθένας μας νὰ τὸν μιμηθῇ.

Εἶθε καὶ ὅλοι οἱ συνέλληνες νὰ τὸν ἀκούσουν, νὰ συγκινηθοῦν καὶ νὰ τὸν μιμηθοῦν, γὰρ νὰ ἀλλάξῃ ἡ μοῖρα τῆς Πατρίδος μας. *Μιμηταί μου γίνεσθε*, λέγει... Αὐτὰ ἀποτελοῦν καὶ τὸ μέτρον τῆς εὐθύνης μας, διὰ τὸν ἐπανεναγγελισμὸν τοῦ λαοῦ μας.

Αὐτὸ τὸ μέτρον τῆς εὐθύνης θὰ τὸ προοριζῇ ἡ συνείδησις τοῦ καθενός μας.

Δρ. ΦΙΛΟΛΑΟΣ Δ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Δικηγόρος

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

27. Ἡσιόδου, ἐνθ. ἀνωτ. στίχ. 240.
28. Αὐτόθι στίχ. 265.
29. Χαρώνη, ἐνθ. ἀνωτ. Τόμ. Α΄ σελ. 46.
30. Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 551 (857).
31. Θ. Λιανοῦ, «Ζητοῦνται Ἀδιάφθοροι», Ἐφημερίδα «Τὸ ΒΗΜΑ» 12.05.1996 σελ. Α 17.
32. Κων. Παπαρηγοπούλου, «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», Τόμ. Βος (Πρόλ.) σελ. ιβ΄. Τὸ πλῆρες κείμενον τῆς σπουδαίας αὐτῆς περικοπῆς ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Ἱεροῦ Ἰουστίνου ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οὐκ ἀλλότρια εἰσὶ τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ’ οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια, ὡσπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων στωικῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θεοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὄραν καλῶς ἐφθέγγατο. Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἰρηται, ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐστίν».
33. Πρὸς Ρωμ. κεφ. Η΄ - 1 ἐπ.
34. Χρυσοστόμου, ΜΓ 50, 725, - Χαρώνη, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 444 (635).
35. Κατὰ Ἰωάν. κεφ. Α - 12.
36. Ε. Ματθοπούλου, «Ὁ Προορισμὸς τοῦ Ἀνθρώπου» (1991) σελ. 121.
37. Πρὸς Γαλ. κεφ. Β - 20 ἐπ.
38. Τρεμπέλα, ἐνθ. ἀνωτ., πρὸς Γαλ., σελ. 32 (20).

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΑΡΑΠΕΙΟΥ

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Ἡ καταστροφή τοῦ περίφημου ναοῦ τοῦ Σαραπείου ἢ Σεραπείου στήν Ἀλεξάνδρεια ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α΄ τοῦ Μεγάλου (αὐτ. 379 - 395 μ. Χ.) ἀποτελεῖ τὴν αἰχμὴ τοῦ δόρατος πολλῶν ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν ἀρχαιολατρῶν ἐνάντια στὸν χριστιανισμό. Στὸ προηγούμενο πρῶτο μέρος αὐτῆς τῆς μελέτης εἶδαμε ἀναλυτικὰ τὸ σκηνικό, μέσα στὸ ὁποῖο ἐκτυλίχθηκαν τὰ γεγονότα ποὺ κορυφώθηκαν μὲ τὴν τραγικὴ καταστροφὴ τοῦ Σαραπείου. Σὲ αὐτὸ τὸ δεύτερο μέρος μποροῦμε πλέον νὰ περάσουμε στήν καταγραφή τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων.

Οἱ πηγές, μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ὁποίων μποροῦμε νὰ διαμορφώσουμε μία εἰκόνα γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, εἶναι κατὰ βάσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ Σωζομενός¹, Σωκράτης ὁ Σχολαστικός², Θεοδώρητος Κύρρου³ καὶ Γεώργιος μοναχός⁴, μὲ τὴ σημαντικὴ προσθήκη τοῦ ἐθνικοῦ καὶ σφοδροῦ πολεμίου τοῦ Χριστιανισμοῦ Εὐναπίου⁵.

Ἡ ἄλυσίδα τῶν γεγονότων ἀρχίζει μὲ τὴν κατόπιν αἰτήσεως παραχώρηση στὴ χριστιανικὴ κοινότητα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐνὸς χώρου γιὰ τὴν οἰκοδόμησι χριστιανικοῦ ναοῦ. Ὅπως ἀπεδείχθη κατόπιν, στὸν ἄνωρ αὐτὸ ὑπῆρχε παλαιὰ ἱερὰ τοῦ Διονύσου, θαμμένο πλέον μέσα στὴ γῆ καὶ λησμονημένο ἀπὸ πολλὰ χρόνια. Ἀνασκάπτοντας λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ τὸν ἄνωρ, γιὰ νὰ θέσουν τὰ θεμέλια τοῦ δικοῦ τους ναοῦ, ἔφεραν στὸ φῶς τὰ θαμμένα ὄργανα τῆς λατρείας τοῦ ἀρχαίου θεοῦ, φαλλοὺς καὶ ἄλλα σύμβολα τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ἴδου λοιπὸν ἐκ νέου ἀντιμέτωποι ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία μὲ τὴ βαρβαρότητα καὶ τὸν σκοταδι-

σμό: ἀπὸ τὴ μία ὁ σταυρὸς καὶ τὸ ἅγιο δισκοπότερο, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ φαλλοὶ καὶ τὰ ἄλλα σύμβολα τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας. Καὶ βεβαίως εἶναι ἀπολύτως σαφές ἀπὸ ποῖα πλευρὰ βρίσκεται ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία, καὶ ἀπὸ ποῖα ἡ βαρβαρότητα καὶ ὁ σκοταδισμὸς.

Τὰ εὐρήματα φάνηκαν ἀπεχθὴ καὶ «καταγέλαστα»⁶ στοὺς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι μποροῦσαν νὰ κανυῶνται ὅτι ἐκπροσωποῦσαν ἓναν πολιτισμὸ ἄλλης ποιότητος. Μερικοὶ μάλιστα θερμόαιμοι χριστιανοί, μὲ τὴν ἀνοχὴ ἢ πιθανώτατα καὶ ὑποκίνηση τοῦ Θεοφίλου, πήραν ἀνὰ χεῖρας τοὺς φαλλοὺς καὶ τὰ ἄλλα σύμβολα τῆς ὀργιαστικῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, καὶ ἄρχισαν νὰ περιφέρονται ἐν πομπῇ στοὺς δρόμους τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπιδεικνύοντας τὰ εὐρήματα καὶ χλευάζοντας τὴν ἀνοσοφία τῆς εἰδωλολατρικῆς πλάνης. Ἡ ἀπάντηση δὲν ἄργησε νὰ ἔλθει ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, οἱ ὁποῖοι, «πρὸς τὸ ἄηθες καὶ ἀδόκητον τοῦ συμβάντος καταπλαγέντες»⁷, ἀποφάσισαν νὰ ἀπαντήσουν στήν πρόκληση. Ἔτσι πολὺ γρήγορα ὁμάδες φανατισμένων ἐθνικῶν, ὀπλισμένων μὲ ξίφη καὶ κάθε λογῆς ἄλλα ὄπλα, ὄρμησαν ἐνάντια στοὺς χριστιανούς, σφάζοντας ἀδιακρίτως ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ⁸. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ξαναζοῦσε μὲ τραγικὸ καὶ σχεδὸν πανομοιότυπο τρόπο τὰ γεγονότα ποὺ λίγα μόλις χρόνια πρὶν, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου, εἶχαν ὀδηγήσει στὴ σφαγὴ πολλῶν χριστιανῶν καὶ στὴ δολοφονία τοῦ ἐπισκόπου Γεωργίου ἀπὸ τοὺς φανατισμένους ἐθνικούς⁹.

Μετὰ ἀπὸ μεγάλη σφαγὴ οἱ ἐθνικοὶ, κρατώντας ὡς ὀμήρους πολλοὺς χριστιανούς,

όχυρώθηκαν στο Σαραπειό, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν περιγραφή τοῦ Σωζομένου ἦταν «ναὸς ποὺ ξεχώριζε γιὰ τὴν ὁμορφιά καὶ τὸ μέγεθος του, καὶ θρισκόταν πάνω σὲ λόφο»¹⁰. Μὲ ὀρηκτήριο τὸ Σαραπειό οἱ ἐθνικοὶ πραγματοποίησαν μία σειρὰ ἀπὸ αἰφνιδιαστικὲς ἐφόδους, στὶς ὁποῖες συνέλαβαν πολλοὺς ἀκόμη χριστιανούς. Πολὺ γρήγορα ὁ λόφος τοῦ Σαραπειοῦ ἐγίνε τόπος μαρτυρίου γιὰ πλῆθος χριστιανούς, τοὺς ὁποῖους οἱ φανατισμένοι ἐθνικοὶ υπέβαλλαν σὲ ἀνασκολοπισμούς καὶ σπάσιμο τῶν σκελῶν καὶ ἐν ὀλίγοις σὲ κάθε λογῆς βασανιστήρια, προκειμένου νὰ τοὺς πείσουν νὰ ἀποκηρύξουν τὸν Χριστὸ καὶ νὰ θυσιάσουν στὰ εἰδῶλα. Ἀλλὰ οἱ χριστιανοί, ἀρνούμενοι νὰ ἐνδώσουν στὶς ἀπειλὲς καὶ νὰ καμφθοῦν ἀπὸ τὰ βασανιστήρια, ἔθρισαν ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο μαρτυρικό θάνατο, χωρὶς νὰ ἀρνοῦνται τὸν Χριστό. Ἔτσι στὸν λόφο τοῦ Σαραπειοῦ γιὰ μία ἀκόμη φορὰ βρέθηκαν ἀντιμέτωποι ὁ πολιτισμὸς μὲ τὴ βαρβαρότητα καὶ δεδαίως-περιττὸ ἴσως νὰ τὸ ποῦμε- εἶναι ἀπολύτως σαφὲς ἀπὸ ποῖα πλευρὰ θρισκόταν ὁ πολιτισμὸς, καὶ ἀπὸ ποῖα ἡ βαρβαρότητα.

Ὅπως ὅμως συμβαίνει συνήθως σὲ τέτοιες περιπτώσεις, μετὰ τὰ βασανιστήρια καὶ τοὺς φόνους ἦλθε καὶ ἡ στιγμή ποὺ τὰ πάθη καταλάγιασαν, καὶ οἱ ὀχυρωμένοι στὸ Σαραπειό ἐθνικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἄρχισαν νὰ συνειδητοποιοῦν τὸ μέγεθος τῶν ἀδικημάτων ποὺ εἶχαν διαπράξει, καὶ νὰ ἀγωνιοῦν πλέον γιὰ τὴ δική τους τύχη, περιμένοντας τὴν ἀπάντηση τῆς ὀργανωμένης ἐξουσίας τῆς πόλεως. Τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῆς Ἀλεξανδρείας εἶχε τότε ὁ ἐπαρχος Εὐάγγελος, ἐνῶ ἐπικεφαλῆς τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων ποὺ ἔδρευαν στὴν Αἴγυπτο ἦταν ὁ Ρωμανός. Οἱ πολιτικὲς λοιπὸν καὶ στρατιωτικὲς ἀρχὲς τῆς Ἀλεξανδρείας ἦλθαν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ὀχυρωμένους καὶ ἀπομονωμένους πλέον ἐθνικοὺς, ζητώντας τους νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Σαραπειό. Ἄν οἱ ὀχυρωμένοι ἐθνικοὶ εἶχαν δεχθεῖ νὰ παραδώσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Σαραπειό, πιθανώτατα ἡ μόνη συνέπεια

θὰ ἦταν ἡ τιμωρία τῶν πρωταίτιων τῶν σφαγῶν. Ἀλλὰ ὁ φόβος τῆς τιμωρίας ἔκανε τοὺς ἐθνικοὺς νὰ παραμείνουν ὀχυρωμένοι στὸ Σαραπειό, ἀρνούμενοι νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὶς ὑποδείξεις τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἡγεσίας τῆς Ἀλεξανδρείας.

Σὰν νὰ μὴν ἔφθανε ὁ φόβος τῆς τιμωρίας, ἐφανίσθηκε τότε στὸ Σαραπειό καὶ κάποιος Ὀλύμπιος «ἐν φιλοσόφου σχήματι», ὁ ὁποῖος προέτρεπε τοὺς ὀχυρωμένους ἐθνικοὺς νὰ μὴν ἐγκαταλείψουν τὴν πάτρια θρησκεία, ἀλλὰ ἂν χρειαζόταν νὰ πεθάνουν γι' αὐτήν¹¹. Αὐτὸς ὁ Ὀλύμπιος ὑπῆρξε ἐπὶ μακρὸν ὁ ὑποκινητὴς τῆς στάσεως καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἄρνηση τῶν ἐθνικῶν νὰ δεχθοῦν τὶς συμβιβαστικὲς προτάσεις τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν. Οἱ ταραχὲς στὴν Ἀλεξάνδρεια εἶχαν τραβῆξει σὲ μῆκος χρόνου, καὶ οἱ πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἀρχὲς τῆς πόλεως, κρίνοντας ὅτι δὲν μποροῦσαν πλέον μόνες τους νὰ θέσουν τέρμα στὴ στάση, ἀποφάσισαν νὰ ἐνημερώσουν τὸν αὐτοκράτορα.

Εἶναι χρήσιμο νὰ διακόψουμε ἐδῶ τὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων, προκειμένου νὰ σταθοῦμε σὲ μία σειρὰ ἀπὸ σημαντικὲς παρατηρήσεις. Ἡ πρώτη παρατήρηση εἶναι ὅτι, τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ σημείου ποὺ ἔχουμε δεῖ, δὲν γίνεται ὁ παραμικρὸς λόγος γιὰ καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ. Θέμα καταστροφῆς τοῦ Σαραπειοῦ, ἐτέθη κατόπιν, καὶ κατὰ τρόπο ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια.

Ἡ δευτέρη παρατήρηση εἶναι ὅτι ὁ πραγματικὸς ρόλος τοῦ Ὀλυμπίου στὰ γεγονότα τοῦ Σαραπειοῦ δὲν ἔχει καμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὴν ἐντύπωση ποὺ ἀποκομίζει κανεὶς διαβάζοντας τὴν *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους* τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, ὅπου ἡ ἱστορικὸς Πολύμνια Ἀθανασιάδη γράφει ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ ἐγίνε «ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποχώρηση τοῦ φιλοσόφου Ὀλυμπίου, ποὺ μὲ λίγους ὀπαδοὺς εἶχε κλεισθεῖ στὸν ναὸ γιὰ νὰ τὸν ὑπερασπίσει»¹².

Ἡ τρίτη καὶ σημαντικώτερη παρατήρηση εἶναι ὅτι ἡ ἐμπλοκὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν χριστιανῶν στὰ ἐπεισόδια εἶναι μηδα-

μινή. Οί ἔθνικοι μὲ μικρὴ ἀφορμὴ, ἀπαντών-
τας σὲ κάτι ποὺ θεώρησαν πρόκληση, προέ-
βησαν σὲ μεγάλῃς ἐκτάσεως σφαγὴ τῶν χρι-
στιανῶν, καὶ κατόπιν ὀχρωθήκαν στὸ Σα-
ραπεῖο, ὅπου γιὰ ἰκανὸ χρονικὸ διάστημα
συνέχισαν τὴ διάπραξη εἰδεχθῶν ἐγκλημά-
των. Ἄπ' ὅλη τὴν ἐκθεση τῆς πορείας τῶν
γεγονότων καθίσταται ἀπολύτως σαφές ὅτι
οἱ ἔθνικοι εἶχαν ἀπέναντι τους τὴν ἔννομη
τάξη, δηλαδὴ τὶς πολιτικὲς καὶ στρατιωτι-
κὲς ἀρχὲς τῆς Ἀλεξανδρείας, *καὶ ὄχι τὴν Ἐκ-
κλησία.*

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σταθοῦμε καὶ σὲ μία
τέταρτη καὶ τελευταία παρατήρηση, ποὺ
ἀφορᾷ τὴν παραπομπὴ τοῦ θέματος στὴν
κρίση τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτοκράτορας
τότε ἦταν ὁ Θεοδόσιος Α' ὁ Μέγας, ὁ ὁποῖος
ἔχει μείνει στὴν ἱστορία ὡς ὁ ἀπηνῆς διώ-
κτης τῆς εἰδωλολατρείας. Μὲ αὐτὸ τὸ δεδο-
μένο θὰ σπεύδαμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι ἡ κρί-
ση τοῦ Θεοδοσίου ἦταν οὐσιαστικὰ προδι-
κασμένη, καὶ ἡ παραπομπὴ τοῦ θέματος στὴν
κρίση τοῦ αὐτοκράτορος σήμαινε πρακτικὰ
τὴ θανατικὴ καταδίκη τῶν στασιαστῶν ἔθνι-
κῶν. Καὶ ὅμως μία τέτοια ἐκτίμηση θὰ ἦταν
πέρα γιὰ πέρα ἐσφαλμένη. Ὅλες οἱ ἀντιπα-
γανιστικὲς διατάξεις τοῦ Θεοδοσίου χρονο-
λογοῦνται μετὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἐξετάζου-
με ἐδῶ ὅταν οἱ πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς
ἀρχὲς τῆς Ἀλεξανδρείας ἀποφάσισαν νὰ
ἐνημερώσουν τὸν αὐτοκράτορα, δὲν ὑπῆρχε
ἡ παραμικρὴ ἐνδειξη σχετικὰ μὲ τὸ ποιά
ἀκριβῶς θὰ ἦταν ἡ κρίση τοῦ Θεοδοσίου. Καὶ
εἶναι βεβαίως φυσικὸ οἱ ὀχρωμένοι στὸ
Σαραπεῖο ἔθνικοι νὰ ἀγωνιοῦσαν, ἔχοντας
σὺν τῷ χρόνῳ συνειδητοποιήσει τὸ μέγεθος
τῶν ἐγκλημάτων τους καὶ τὴν ἐκ μέρους τους
κατάφωρη παραβίαση τῆς ἔννομης τάξεως·
ἀλλὰ καὶ οἱ χριστιανοὶ δίχως ἄλλο θὰ ἀγω-
νιοῦσαν ἀπὸ τὶς διαστάσεις ποὺ εἶχε πάρει
τὸ θέμα, καθὼς, ἐπαναλαμβάνουμε, δὲν εἶ-
χαν τὴν παραμικρὴ ἐνδειξη σχετικὰ μὲ τὸ
ποιά θὰ ἦταν ἡ ἀπόφαση τοῦ αὐτοκράτο-
ρος. Ἐξ οὗ καὶ ὅταν ἀγγελιαφόροι ἀπὸ τὴν
Κωνσταντινούπολη ἔφθασαν στὴν Ἀλεξάν-
δρεια κομίζοντας τὴν ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ

τοῦ Θεοδοσίου, καὶ συγκέντρωσαν τὰ πλή-
θη γιὰ τὴ δημόσια ἀνάγνωση τῆς αὐτοκρα-
τορικῆς ἀποφάσεως, ὅλοι στέκονταν μὲ κομ-
μένη τὴν ἀνάσα· καὶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ
ὁ Σαῤζομενός, ὅταν εὐθὺς ἀπὸ τὶς πρώτες
προτάσεις κατέστη φανερὸ ὅτι ὁ Θεοδόσιος
ἐπέριπτε τὴν εὐθύνη τῆς στάσεως στοὺς
ἐθνικοὺς, οἱ συγκεντρωμένοι χριστιανοὶ ξέσ-
πασαν σὲ ζητωκραυγές¹³. Ὅλα αὐτὰ ἀπο-
δεικνύουν περιφανῶς ὅτι τὴ δεδομένη σι-
γημὴ τίποτε δὲν προδίκαζε τὴν κρίση τοῦ αὐ-
τοκράτορος, μολονότι ἡ εὐθύνη τῶν ἐθνικῶν
ἦταν πασιφανής. Ἀλλὰ ἂς ἐπιστρέψουμε
στὴν πορεία τῶν γεγονότων.

Ὁ αὐτοκράτωρ, στὸν ὁποῖο ὅπως εἶδα-
με εἶχαν ἀπευθυνθεῖ οἱ πολιτικὲς καὶ στρα-
τιωτικὲς ἀρχὲς τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐπέριψε
ἀκέραια τὴν εὐθύνη τῆς στάσεως στοὺς ἐθني-
κοὺς. Στὴν ἐπιστολὴ του μάλιστα μακάριζε
τοὺς φονευθέντες χριστιανοὺς ὡς μάρτυρες
ποὺ εἶχαν δώσει τὴ ζωὴ τους ὑπὲρ τῆς πί-
στεως¹⁴. Καὶ διερωτᾷται βεβαίως κανεὶς τί
διαταγὲς ἔδωσε ὁ Θεοδόσιος στὶς πολιτικὲς
καὶ στρατιωτικὲς ἀρχὲς τῆς Ἀλεξανδρείας
γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς τάξεως καὶ γιὰ
τὴν τιμωρία τῶν στασιαστῶν, οἱ ὁποῖοι εἶ-
χαν προεῖ στη διάπραξη εἰδεχθῶν ἐγκλη-
μάτων: Διέταξε μήπως ὁ Θεοδόσιος νὰ ἐξα-
πολυθεῖ διωγμὸς κατὰ τῶν ἐθνικῶν σὲ ὁλό-
κληρη τὴν αὐτοκρατορία; Διέταξε ἄραγε νὰ
ἐπιθεθεῖ ὁ στρατὸς καὶ νὰ σφάζει ὅλους ἀνε-
ξαιρέτως τοὺς στασιαστὲς (πρᾶγμα ἄλλωστε
ποὺ ὁ ἴδιος αὐτοκράτορας δὲν δίστασε νὰ
διατάξει προκειμένου περὶ μιᾶς ἄλλης πολὺ
λιγότερο σοβαρῆς στάσεως στὴ Θεσσαλονί-
κη); Ἄν μὴ τι ἄλλο, διέταξε μήπως τὴν πα-
ραδειγματικὴ τιμωρία τῶν πρωταιτίων τῆς
στάσεως; Ἐ λοιπὸν ὄχι, ὁ Θεοδόσιος δὲν
διέταξε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ! Ἀπεναντίας μᾶ-
λιστα διέταξε νὰ χορηγηθεῖ ἄφεση σὲ ὅλους
ἀνεξαιρέτως τοὺς στασιαστὲς καὶ νὰ τοὺς
ἐπιτραπεῖ νὰ ἀποχωρήσουν ἀνενόχλητοι ἀπὸ
τὸ Σαραπεῖο, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ γενναία
αὐτὴ ἀπόφαση καὶ ἡ ἀνέλπιστη ἐπιείκεια θὰ
ἔκανε καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀμετανόητους
εἰδωλολάτρεις νὰ στραφοῦν στὸν Χριστιανι-

σμό, «*τὴν εὐεργεσίαν αἰδοῦμενοι*»· πλήν ὁμως διέταξε νὰ καταστραφοῦν οἱ ναοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας «*ὡς αἵτιοι στάσεως τῶ δήμῳ*»¹⁵. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ αὐτοκρατορική διαταγὴ σήμανε τὴν θανατικὴ καταδίκη τοῦ Σαραπειοῦ.

Σήμερα δίχως ἄλλο θὰ ἀποδοκιμάζαμε τὴ διαταγὴ γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν ναῶν· διότι σήμερα θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε ἕνα ναὸ οὐδὲν τὸ Σαραπεῖο ὡς μνημεῖο πολιτισμοῦ, δηλαδὴ ὡς κἄτι ἀνεξάρτητο ἀπὸ τοὺς ψεύτικους θεοὺς καὶ τὰ «*καταγέλαστα*» εἰδωλα καὶ τὶς φρικαλεότητες τοῦ ὄχλου τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς Ἀλεξανδρείας. Στὰ μάτια ὁμως τῶν ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀκόμη καὶ τῶν ἰδίων τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς Ἀλεξανδρείας -ἢ μᾶλλον πρὸ πάντων αὐτῶν- ἡ διαταγὴ τοῦ Θεοδοσίου φάνηκε ὅτι ἔδιδε μία ἀνέλπιστα πολιτισμένη, ἐπεικὴ καὶ φιλόανθρωπη λύση στὸ ἀδιέξοδο. Οἱ ὀχυρωμένοι στὸ Σαραπεῖο εἰδωλολάτρες δὲν δίστασαν οὔτε στιγμὴ νὰ ἀδράξουν τὴν ἀνέλπιστη εὐκαιρία σωτηρίας πού τοὺς ἔδιδε ἡ διαταγὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἀποχώρησαν ἐν τάξει ἀπὸ τὸν ναὸ, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς πειράξει· φαίνεται μάλιστα ὅτι ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς προσεχώρησαν πράγματι στὸν Χριστιανισμό, «*τὴν εὐεργεσίαν αἰδοῦμενοι*».

Ὅσο γιὰ τὸν ἐκ τῶν ὑποκινήτων τῆς στάσεως Ὀλύμπιο, αὐτὸς εἶχε σπεύσει κρυφὰ ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Σαραπεῖο τὴν προηγουμένη τῆς γνωστοποιήσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, προφανῶς φοβούμενος ὅτι ὁ αὐτοκράτορας θὰ διέτασσε τὴν παραδειγματικὴ τιμωρία τῶν στασιαστών. Ὁ Σωζομενὸς μεταφέρει καὶ μία ἄλλη φήμη γιὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὀλυμπίου: ὅτι ἀργὰ τὸ βράδυ τῆς προηγουμένης ἡμέρας ἀπὸ τὴ γνωστοποίηση τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, εὐρισκόμενος μόνος ἐντὸς τοῦ Σαραπειοῦ (διότι τὸ πλῆθος τῶν εἰδωλολατρῶν κατέλυε στοὺς περὶ τὸν ναὸ χώρους), ἄκουσε μία φωνὴ νὰ ψάλλει «ἀλληλοῦϊα»· ἔψαξε ἐπίμονα νὰ βρεῖ ποῖος ἔψαλλε, ἀλλὰ καθὼς δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ κανένα, «*ἔγνω τὸ σύμβολον*», δηλαδὴ κατάλαβε

τὸ σημάδι, ἐγκατέλειπε κρυφὰ ἀπὸ τοὺς πάντες τὸ Σαραπεῖο, καὶ ἐπιβίβασθεις σὲ πλοῖο μετέβη στὴν Ἰταλία¹⁶. Οὕτως ἢ ἄλλως τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Ὀλύμπιος ἔσπευσε κρυφὰ τὴν τελευταία στιγμὴ νὰ διαχωρῆσιν τὴν τύχη του ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους· καὶ φανερά, ἂν δὲν δεχθοῦμε τὴν ἐκδοχὴ πού μεταφέρει ὁ Σωζομενός, τόσο τὸ χειρότερο γι' αὐτόν, τὸν δῆθεν «φιλόσοφο - ὑπερασπιστὴ τοῦ ναοῦ» κατὰ τοὺς ἀμετανόητους ἀρχαιολάτρες.

Στὴ συνέχεια ἔλαβε χώρα ἡ μόνη πιστοποιούμενη παρέμβαση τῆς Ἐκκλησίας στὰ γεγονότα πού ὀδήγησαν στὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ. Πιὸ συγκεκριμένα, ὅταν ὁ αὐτοκρατορικός στρατὸς ἀνέβηκε στὸν ἔρημο πλέον λόφο τοῦ Σαραπειοῦ, γιὰ νὰ ἐκτελέσει τὴ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ κάνει γιὰ μία ἀκόμη φορὰ αὐτὸ πού ἦταν γιὰ τὸν ἴδιο ἔργο ζωῆς στὴν ταραγμένη Ἀλεξάνδρεια: Νὰ ἀποκαλύψει τὴν εἰδωλολατρικὴ πλάνη. Ἔτσι ὁ Θεόφιλος μετέβη καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ τόπου, γιὰ νὰ ξεσκεπάσει τὴν ἀπάτη τῆς προσκυνήσεως τοῦ Σαράπιδος.

Ἡ ἀπάτη ἐν προκειμένῳ δὲν περιοριζόταν στὸ γεγονός καὶ μόνον τῆς λατρείας ἐνὸς ψεύτικου θεοῦ. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Σαράπιδος δὲν δίσταζαν νὰ μετέρχονται ἀκόμη καὶ εὐτελεῖ τεχνάσματα, προκειμένου νὰ ἐμπνεύσουν τὸ δέος στὸν ψεύτικο θεό τους. Ἐνα τέτοιο τέχνασμα ἦταν τὸ ἐξῆς, ὅπως αὐτὸ παραδίδεται ἀπὸ τὸν Γεώργιο Μοναχὸ¹⁷ καὶ ἀπὸ τὸ λεξικὸ τοῦ Σουῖδα¹⁸: Ὅπως εἶπαμε σὲ ἄλλο σημεῖο, στὸ Σαραπεῖο ὑπῆρχε ἕνα ξόανο τοῦ Σαράπιδος, τὸ ὁποῖο λατρευόταν ὡς ἀχειροποίητο· στὴν κεφαλὴ αὐτοῦ τοῦ ξόανου εἶχε τοποθετηθεῖ ἑσωτερικὰ σίδηρος, καὶ μετὰ τὴ βοήθεια μιᾶς σειρᾶς ἀπὸ μαγνήτες ἐντεχνα τοποθετημένους στὰ φατνώματα τῆς στέγης, εἶχε κατορθωθεῖ τὸ ξόανο νὰ στέκεται μετέωρο μεταξὺ ἐδάφους καὶ ὀροφῆς· οἱ ἀφελεῖς εἰδωλολάτρες θαύμαζαν τὸ ξόανο πού στεκόταν μετέωρο στὸ κενό, καὶ δὲν δυσκολεύονταν νὰ πιστεύουν ὅτι σὲ αὐτὸ

ένοικοῦσε ὁ ἴδιος ὁ Σάραπης. Καί γιὰ νὰ διασφαλισθεῖ ὅτι κανεῖς δὲν θὰ πλησίαζε ποτὲ τὸ ξόανο καὶ δὲν θὰ ἀνακάλυπτε τὴν ἀπάτη, οἱ ἱερεῖς τοῦ Σαράπιδος εἶχαν φροντίσει νὰ διασπείρουν τὴ φήμη ποὺ μᾶς παραδίδει ὁ Θεοδώρητος¹⁹, ὅτι δηλαδὴ ἂν πλησίαζε κανεῖς σὲ αὐτό, θὰ κλονιζόταν συθέμελα ἡ γῆ, καὶ οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα θὰ καταστρέφονταν. Ὅποια διαστρέβλωσις τῆς πραγματικότητας, ὅταν αὐτοὶ οἱ μετερχόμενοι τέτοια εὐτελῆ τεχνάσματα ἐμφανίζονται ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ἀρχαιολόγους ὡς ἐκπροσωποῦντες τὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν παιδεία ἀπέναντι στὴ βαρβαρότητα καὶ τὸν σκοταδισμό τῶν χριστιανῶν!

Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει, ὅταν ὁ αὐτοκρατορικός στρατὸς ἀνέβηκε στὸν ἔρημο πλεόν λόφο τοῦ Σαραπίου, γιὰ νὰ ἐκτελέσει τὴν αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ, ἔσπευσε ἐπὶ τόπου καὶ ὁ Θεόφιλος, γιὰ νὰ ξεσκεπάσει τὴν εἰδωλολατρικὴ ἀπάτη. Διότι ὁ στρατὸς εἶχε βεβαίως λάβει τὴ διαταγὴ γιὰ καταστροφὴ τοῦ Σαραπίου· ὅταν ὅμως βλέπουμε ἀκόμη καὶ σήμερα λαοὺς, ποὺ ἀπὸ αἰῶνες ἔχουν ἀσπασθεῖ τὸν Χριστιανισμό, νὰ μὴν μποροῦν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὶς προκαταλήψεις, δὲν δυσκολευόμαστε νὰ φαντασθοῦμε πόσο φόβο ἔνιωθαν στὸν ναὸ τοῦ Σαράπιδος οἱ στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι στὴν καλύτερη περίπτωσι εἶχαν ἀκούσει γιὰ τὸν Χριστὸ πρὶν ἀπὸ λίγες δεκαετίες ἢ ἀκόμη καὶ πρὶν ἀπὸ λίγα μόλις χρόνια· ἄλλωστε ἄς μὴ λημονοῦμε τὸν ἔντεχνα ριζωμένο θρύλο ὅτι, ἂν πλησίαζε κανεῖς τὸν Σάραπι, θὰ κλονιζόταν συθέμελα ἡ γῆ, καὶ οἱ πάντες καὶ τὰ πάντα θὰ καταστρέφονταν. Θέλοντας νὰ ξεσκεπάσει τὴν ἀπάτη, ὁ Θεόφιλος προέτρεψε ὁ ἴδιος ἓνα στρατιώτῃ νὰ πλησιάσει καὶ νὰ κτυπήσει πρόθυμα τὸ ξόανο. Ἡ συνέχεια περιγράφεται παραστατικώτατα ἀπὸ τὸν Θεοδώρητο:

«Ὅταν ἐκεῖνος ἔδωσε τὸ κτύπημα, ἀναφώνησαν οἱ πάντες, φοβηθέντες τὸ θρυλούμενο· ἀλλὰ ὁ Σάραπης, ὅταν δέχθηκε τὸ κτύπημα, οὔτε πόνησε (γιατὶ ἦταν ξύλινος), οὔτε ἄφησε φωνή,

καθὼς ἦταν ἄψυχος. Ὅταν

τοῦ ἀφαίρεσαν τὴν κεφαλὴ, μία ἀγέλη ποντικῶν πετάχθηκε ἀπὸ μέσα·

γιατὶ ὁ θεὸς τῶν Αἰγυπτίων ἦταν οἰκητήριον ποντικῶν»²⁰.

Δίχως ἄλλο ἢ στιγμὴ ποὺ ὁ Θεόφιλος στάθηκε ἀπέναντι στὸ ξόανο τοῦ Σαράπιδος ἀντιπροσωπεύει μία σύγκρουση τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας μὲ τὴ βαρβαρότητα καὶ τὸν σκοταδισμό· ἀλλὰ εἶναι βεβαίως γιὰ μία ἀκόμη φορὰ σαφὲς ἀπὸ ποῖα πλευρὰ θρίσκειται ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ παιδεία, καὶ ἀπὸ ποῖα ἢ βαρβαρότητα καὶ ὁ σκοταδισμός.

Καὶ ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι αὕτῃ ἦταν καὶ ἡ μόνη ἐπέμβασις τῆς Ἐκκλησίας στὰ γεγονότα ποὺ ὀδήγησαν στὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπίου. Κατὰ τ' ἄλλα ὁ στρατὸς προέβη στὴν ἐκτέλεσι τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, ἰσοπεδώνοντας τὸ Σαραπίο. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ μῦθος τῆς καταστροφῆς τοῦ Σαραπίου ἀπὸ τοὺς ὄχλους τῶν φανατισμένων χριστιανῶν; Ποῦ τὸ ἔγκλημα ἐκεῖνο, ποὺ πολλοὶ ἀφελεῖς πείθονται ὅτι ἔρχεται στὸ φῶς; Ποῦ οἱ μύθοι ποὺ ἐκτοξεύονται κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοὺς ἀμετανόητους ἀρχαιολόγους; Ἀποδεικνύεται ὅτι στὴν πραγματικότητι ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ χριστιανοὶ οὐδεμία συμμετοχὴ εἶχαν στὸ πράγματι ἀτυχὲς γεγονὸς τῆς καταστροφῆς τοῦ Σαραπίου. Ὁ ὄχλος τῶν εἰδωλολατρῶν ἦταν ποὺ διέπραξε εἰδεχθῆ ἔγκλήματα, παραβιάζοντας κατὰ τοῦτο κατάφωρα τὴν ἔνομη τάξιν· ἔτσι οἱ εἰδωλόλατρες εὐρέθησαν νὰ ἔχουν ἀπέναντί τους ὄχι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τοὺς φορεῖς τῆς ὀργανωμένης πολιτείας, τὶς πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἀρχεῖς τῆς Ἀλεξανδρείας· ἢ δὲ καταστροφὴ τοῦ Σαραπίου δὲν ὑπῆρξε οὔτε ἔμπνευσι οὔτε ἔργο τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα διαταγῆς τοῦ αὐτοκράτορος σὲ μία προσπάθεια ἀποκατάστασις τῆς τάξεως, ἢ ὅποια προσπάθεια σημειωτέον ὅτι ἀπέφερε τὰ ἐπιθυμητὰ ἀποτελέσματα· τέλος ἡ καταστροφὴ τοῦ Σαραπίου ἔγινε ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατὸ εἰς ἐκτέλεσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς.

Πιθανὸν βεβαίως νὰ διερωτηθεῖ κανεῖς

τὸ ἐξῆς: Ὑπάρχουν ἄραγε ἄλλες πηγές ποὺ δίδουν διαφορετικὴ ἐκδοχὴ γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ; Καὶ γιατί ὀφείλουμε ἐμεῖς νὰ πιστεύσουμε ὅτι τὰ γεγονότα ἐξελίχθησαν μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἰσχυρίζονται οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς;

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι τὰ γεγονότα ποὺ ὀδήγησαν στὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ μᾶς εἶναι γνωστὰ κατὰ βάσιν ἀπὸ χριστιανικὲς πηγές, μὲ μία ὅμως ἀξιοσημείωτη ἐξαιρέση: τὸν ἐθνικὸ φιλόσοφο καὶ ρήτορα καὶ φανατικὸ πολέμο τοῦ Χριστιανισμοῦ Εὐνάπιος, ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν*²¹ ἀναφέρεται στὸ γεγονὸς τῆς καταστροφῆς τοῦ Σαραπειοῦ, ἐπιτιθέμενος μὲ δριμύτητα στοὺς καταστροφεῖς του. Καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ εἶναι ὅτι ὁ Εὐνάπιος, μολονότι δὲν φεΐδεται ἐπιθέσεων ἐναντίονα στοὺς χριστιανούς, κατ' οὐσίαν ἐπιθεδιαώνει ἀπολύτως τοὺς χριστιανούς ἱστορικούς, καθὼς γράφει ρητῶς ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ ἐγένε ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὄχι βεβαίως ἀπὸ κάποιο ὄγλο φανατισμένων χριστιανῶν:

«Αὐτοὶ οἱ στρατιῶτες», γράφει ὁ Εὐνάπιος, *«εὐθύς μὲ τὸ ποὺ θωρακίσθησαν ἐναντία στὰ λίθινα ἱερὰ καὶ τὰ ἱερὰ λιθοξόανα, ἀφήνοντας τὴν ὀργή τους νὰ ξεσπάσει πάνω τους, χωρὶς νὰ ἔχουν οὔτε κἄν ἀκούσει νὰ γίνεται λόγος γιὰ πόλεμο, κατέστρεψαν τὸ Σεραπεῖο καὶ πολέμησαν ἐναντίονα στὰ ἀναθήματα, κερδίζοντας νίκη χωρὶς ἀντίπαλο καὶ χωρὶς μάχη. Τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀναθήματα τὰ πολέμησαν μὲ τόσο μεγάλη γενναϊότητα, ὥστε δὲν τὰ νικοῦσαν μόνο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔκλεβαν, καὶ ἦταν γι' αὐτοὺς πολεμικὴ διάκριση νὰ πάρουν κἄτι στὰ κρυφά. Ἀπὸ τὸ Σεραπεῖο δὲν ἀφαίρεσαν μόνο τὸ ἔδαφος ἐξαιτίας τοῦ βάρους τῶν λίθων, γιατί δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ τοὺς μετακινήσουν καὶ ἀφοῦ ἔκαναν ἄνω κάτω καὶ συντάραξαν τὰ πάντα, οἱ πολεμικώτατοι καὶ γενναῖοι, καὶ ἔτειναν τὰ χέρια ἀναίμακτα μὲν, ἀλλὰ ὄχι ἀφιλοχρήματα, ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἶχαν νικήσει τοὺς θεοὺς, καὶ καταλόγιζαν τὴν ἱεροσυλία καὶ τὴν ἀσέβεια σὲ ἔπαινό τους»*²²

Καὶ γιὰ νὰ μὴν μείνει ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ δὲν ὑπῆρξε ἔργο τῶν ὄγλων τῶν φανατισμένων χριστιανῶν καὶ μοναχῶν, ὁ φανατικὸς αὐτὸς πολέμος τοῦ Χριστιανισμοῦ συνεχίζει γράφοντας ὅτι οἱ στρατιῶτες *«εἶτα»,* κατόπιν, δηλαδὴ *μετὰ τὴν καταστροφή,* *«ὀδήγησαν στοὺς ἱεροὺς τόπους τοὺς καλουμένους μοναχοὺς, ἀνθρώπους μὲν κατὰ τὴν ὄψη, μὲ ζωὴ ὅμως ὅμοια μὲ αὐτὴ τῶν γουρουνιῶν»* καὶ προσθέτει ὅτι *«φαινόταν εὐσεβὲς νὰ καταφρονεῖ κανεὶς τὸ θεῖο· γιατί εἶχε τυραννικὴ ἐξουσία τότε κάθε ἄνθρωπος ποὺ φοροῦσε μελανὸ ρούχο, καὶ ἤθελε νὰ ἀσχημονεῖ δημόσια»*²³. Ἐδῶ εἶναι σαφὲς ὅτι ὁ Εὐνάπιος δὲν κωλύεται νὰ χρησιμοποιήσει τίς πιὸ βαριές ἐκφράσεις, γιὰ νὰ ὑβρίσει τὸν Χριστιανισμὸ, καὶ εἰδικώτερα τοὺς μοναχοὺς· καὶ ὅμως ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ ὑβριστὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν διανοεῖται νὰ ἐπιρρίψει στοὺς χριστιανούς τὸ βᾶρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ, καὶ γράφει ρητῶς ὅτι οἱ μοναχοὶ ἦλθαν στὸν χῶρο τοῦ Σαραπειοῦ μόνον *«εἶτα»,* δηλαδὴ *μετὰ τὴν καταστροφή του* ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατό.

Ἄλλοι λοιπὸν οἱ ἀρχαιολόγοι, ποὺ σπεύδουν νὰ καταδικάσουν τὸν Χριστιανισμὸ γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ, ἄς κατονομάσουν ἐπὶ τέλους τίς πηγές τους, ἄς μᾶς ποῦν δηλαδὴ ποὺ ἔχουν βρεῖ γραμμένο ὅτι τὸ Σαραπεῖο κατεστράφη ἀπὸ τοὺς χριστιανούς· εἰ δ' ἄλλως, ὀφείλουν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ νὰ παραδεχθοῦν ὅτι τὸ Σαραπεῖο δὲν κατεστράφη ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ ἀπὸ μία «ἀστυνομικὴ», ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ἐπέμβαση τοῦ στρατοῦ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐννόμου τάξεως κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Κατὰ γενικὴ ὁμολογία ἡ καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ ὑπῆρξε ἓνα τραγικὸ γεγονὸς, ποὺ στέρησε τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ ἓνα ἀνεπανάληπτο μνημεῖο. Ὅπως ὅμως κατέστη φανερό, ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Σαραπειοῦ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ βαρύνει τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν Χριστιανισμὸ. Καὶ ἐπανα-

λαμβάνουμε ότι τα παραπάνω γράφονται πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, ἢ ὅποια ὑφίσταται τὰ πάνδεινα ἀπὸ ἀνθρώπους πού εἴτε τὴν ἀγνοοῦν, εἴτε τὴν παραποιοῦν σχολιμῶς.

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Σωζομενοῦ, *Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. J. Bidez καὶ G. C. Hansen, Ζ', ἐ' 2.1 κ. ἐ.
2. Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. W. Bright, Ε' 16.1 κ. ἐ.
3. Θεοδοωρήτου Κύρρου, *Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. L. Parmentier καὶ F. Scheidweiler, 321.1 κ. ἐ.
4. Γεωργίου Μοναχοῦ, *Χρονικόν*, ed. C. de Boor, 583.5 κ. ἐ.
5. Εὐναπίου, *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν*, ed. J. Giangrande, ζ' 11, 1.1 κ. ἐ.
6. Σωζομενοῦ, *Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. J. Bidez καὶ G. C. Hansen, Ζ', ἐ' 3.2.
7. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 3.3
8. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 3.4 κ. ἐ.· Σωκράτους Σχολαστικοῦ, *Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. W. Bright, Ε' 16.15 κ. ἐ.
9. Βλ. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ε', ζ' 5· Σωκράτους Σχολαστικοῦ, ὁ. π., Γ' 2.1 - 31.
10. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 3.6 - 4.1: «ναὸς δὲ ἦν οὗτος κάλλι καὶ μεγέθει ἐμφανέστατος, ἐπὶ γεωλόφου κείμενος».
11. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 6.2 - 7.1.
12. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τόμος Ζ', Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήναι 1978, 87.
13. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 8.1 - 3: «Λέγεται δὲ τῶν περὶ τοῦτου γραφέντων παρὰ βασιλέως εἰς τὸ κοινὸν ἀναγνωσθέντων μέγα ἀναβοῆσαι τοὺς Χριστιανοὺς, καθὸτι εὐθὺς ἐκ προομιῶν ἐν αἰτία τοὺς Ἑλλημιστάς ἐποιεῖτο».
14. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 7.1 - 3: «Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀγγελθέντων τῶν γενομένων τοὺς μὲν ἀναιρεθέντας Χριστιανοὺς ἐμακάριζεν ὡς μαρτυρίας γερῶν μετασχόντας καὶ ὑπὲρ τοῦ δόγματος προκινδυνεύσαντας...».
15. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 7.3 - 8.1: «... τοὺς δὲ ἀνελόντας συγγνώμης τυχεῖν προσέταξεν, ὡς ἂν ἔβαστα εἰς Χριστιανισμὸν μεταβάλοιεν τὴν εὐεργεσίαν αἰδούμενοι, καθαιρεθῆναι δὲ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ναοὺς ὡς αἰτίους στάσεως τῶ δήμῳ».
16. Σωζομενοῦ, ὁ. π., Ζ', ἐ' 9.1 - 10.1: «Ὁ δὲ Ὀλύμπιος, ὡς ἐπιθόμην, οὐ πολλῶ πρότερον ἄωρὶ τῆς νικτὸς, μεθ' ἣν ταῦτα ἐπιγενομένης ἡμέρας συνέβη, ἐπήκουσε τινος ἐν τῷ Σαραπειῶ ἀλληλοῦα ψάλλοντος. Ἐπεὶ δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων καὶ ἡσυχίας οὐσῆς οὐδένα καθεώρα, φωνῆς δὲ μόνῃς ἦκουε τὸν αὐτὸν ψαλμὸν μελωδοῦσης, ἔγνω τὸ σύμβολον. Καὶ λαθὼν πάντας ἐξεῖσι τοῦ Σαραπειοῦ, καὶ πλοίοι

τυχῶν εἰς Ἰταλίαν ἀνήχθη».

17. Γεωργίου μοναχοῦ, *Χρονικόν*, ed. C. de Boor, 584.18 - 585.6: «Ἐν ᾧ πλάνης εἶδος ἕτερον ἐτύγχανε κακουργίας τοιοῦτον. Λίθος τίς ἐστι μαγνῆτης λεγόμενος, ὃς ἔχει φυσικὴν ἐνέργειαν ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν τὸν σίδηρον. Σόανον οὖν κατασκευάσαντες ἐκ χαλκοῦ οὐ μέγα καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ σίδηρον ἐνδόθεν καθηλῶσαντες τὸν λίθον τοῦτον ἐν τοῖς φατώμασιν ἀνωθεν τῆς στέγης ἐπῆξαν ἀπὸ διαμέτρου. Τὸ δὲ ὑπὸ τῆς φυσικῆς βίας ἀνεκκόμενον τοῦ λίθου (μετέωρον γὰρ ἐκρέματο διὰ πολλὴν μηχανὴν καὶ τέχνην) ἐκρατεῖτο μέσον ἐδάφους καὶ ὀρόφου θαυμαζόμενον καὶ μὴ παντελῶς κατασπώμενον».
18. *Σούδα*, ed. A. Adler, M 23.1 - 9.
19. Θεοδοωρήτου Κύρρου, *Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. L. Parmentier καὶ F. Scheidweiler, 321.3 - 5: «καὶ λόγος κατεῖχεν ἀπατηλός, ὡς εἶ τις τούτῳ πελάσοι, κλονηθήσεται μὲν ἢ γῆ, πανωλεθρία δὲ ἅπαντας καταλήψεται».
20. Θεοδοωρήτου Κύρρου, ὁ. π., 321.8 - 12: «Ἐκείνου δὲ παίσαντος, ἐδόσαν μὲν ἅπαντες τὸ θρυλούμενον δεῖσαντες· ὁ δὲ Σάραπις δεξάμενος τὴν πληγὴν οὐτε ἤλγησε (ἐξὺλινος γὰρ ἦν), οὐτε φωνὴν ἀφῆκεν, ἀψυχος ὢν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν κεφαλὴν ἀφηρέθη, μύες ἀγελῆδόν ἐξέδραμον ἐνδόθεν· μυῶν γὰρ οἰκητήριον ἦν ὁ Αἰγυπτίων θεός».
21. Εὐναπίου, *Βίοι φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν*, ed. J. Giangrande, *Eunapii vitae sophistarum*, Polygraphica, Rome 1956.
22. Εὐναπίου, ὁ. π., ζ' 11, 3.1 - 5.7: «Οἷτινες (ἐνν. οἱ στρατιῶται), ἅμα φραζάμενοι κατὰ (τῶν ἱερῶν) λιθ(ίν)ων καὶ λιθοξο(άν)ων, ἐπὶ θυμὸν ταῦτα βαλλόμενοι, πολέμου δὲ μῆτε ἀκοήν (μῆτε παρακοήν) ὑφίσταίμενοι, τῶ τὴ Σαραπειῶ κατελυθησαντο καὶ τοῖς ἀναθήμασιν ἐπολέμησαν, ἀνανταγώνιστον καὶ ἄμαχον νίκην νικήσαντες. Τοῖς γοῦν ἀνδράσι καὶ ἀναθημασι εἰς τοσόνδε γενναίως ἐμαχέσαντο, ὥστε οὐ μόνον ἐνίκων αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐκλεπτον, καὶ τάξεις ἦν αὐτοῖς πολεμικὴ τὸ ὑφελόμενον λαβεῖν. Τοῦ δὲ Σαραπειοῦ μόνον τὸ ἔδαφος οὐχ ὑφείλοντο διὰ βάρος τῶν λίθων, οὐ γὰρ ἦσαν εὐμετακίνητοι συγχεάντες δὲ ἅπαντα καὶ ταράξαντες, οἱ πολεμικώτατοι καὶ γενναῖοι, καὶ τὰς χεῖρας ἀναμάκτοντες μὲν, οὐκ ἀφιλοχρημάτους δὲ προτείναντες, τοὺς τὴ θεοῦ ἔφασαν νενικηκέναι, καὶ τὴν ἱεροουλίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν εἰς ἔπαινον σφῶν αὐτῶν κατελογίζοντο».
23. Εὐναπίου, ὁ. π., ζ' 11, 6.1 - 7.4: «Εἶτα ἐπεισηγὼν τοῖς ἱεροῖς τόποις τοὺς καλουμένους μοναχοὺς, ἀνθρώπους μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ δὲ βίος αὐτοῖς σῶδης, καὶ ἐς τὸ ἐμφανὲς ἐπασχόν τὸ καὶ ἐποιοῦν μυρία κακὰ καὶ ἄφραστα. Ἄλλ' ὅμως τοῦτο μὲν εὐσεβὲς ἐδόκει, τὸ καταφρονεῖν τοῦ θεοῦ· τυραννικὴν γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν τότε πᾶς ἄνθρωπος μέλαιναν φορῶν ἐσθήτα, καὶ δημοσίᾳ βουλόμενος ἀσχημονεῖν· εἰς τοσόνδε ἀρετῆς ἦλασε τὸ ἀνθρώπινον».

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΑ

Καλοκαίριασε πιά. Και μάλιστα πριν μπή καλά - καλά ο Ίούνιος. Βέβαια, ή παληά παροιμία έλεγε «άπο Αύγουστο χειμώνας κι' άπο Μάρτη καλοκαίρι», αλλά μάλλον με ισχυρή δόση υπερβολής και με τήν έννοια ότι άπο τόν Μάρτη ό χειμώνας άρχίζει νά μάς άποχαιρετά.

Τώρα όμως ό καιρός έχει πραγματικά μευροδευτή. Κάποτε, καθώς έμπαινε τό τρίτο δεκαήμερο τού Ίουλίου είχαμε ένα μεγάλο καύσωνα γιά λίγες μέρες. «Κυνικά καύματα» τόν λέγαμε στη γλώσσα τής έποχής. Τώρα, ό καύσωνας έρχεται και στις άρχές Ίουνίου (τούλάχιστον έτσι προβλέπεται γιά αύτή τή χρονιά), χωρίς νά άποκλείεται νά επανέλθη και άργότερα μέσα στο καλοκαίρι. Και μπορεί νά περάσουμε ένα στεγνό χειμώνα, χωρίς βροχές και νά πνιγοῦμε στο νερό εκεί πού δεν τό περιμένουμε.

Και έχουμε και σταθερή άνοδο τής ζέστης άπο χρόνο σέ χρόνο, λόγω τού φαινομένου τού θερμοκηπίου, όπως όνομάσαμε τήν καταστροφή τής άτμόσφαιρας με τήν τρύπα τού όζοντος. Με τις έφευρέσεις μας πού θα καλύτερευαν τή ζωή μας, τινάξαμε στόν άέρα και τή δική μας ζωή και τή ζωή τού πλανήτη μας. Και πού είσαι ακόμα! Έκτός άπο τις τρελλές άγγελάδες, τά διάφορα πρόσθετα πού βελτιώνουν τά τρόφιμα τόσο πολύ ώστε νά τά κάνουν δόμβες γιά τόν όργανισμό μας, πρόσφατες στατιστικές φέρνουν τήν Έλλάδα δεύτερη στη μόλυνση τών λαχανικών και τών φρούτων. Κάθε τόσο και νέες καταστροφές τού πλανήτη και τών άγαθών τής γής. Παλαιότερα, επαναλαμβάναμε συχνά τόν ψαλμό: «*Ως έμεγαλύνθη τά έργα σου Κύριε, πάντα έν σοφία έποίησας*». Γιά τά δικά μας, έργα, τί θα λένε άραγε οί έπερχόμενοι;

Άλλά άς επανέλθουμε στο θέμα μας. Τόν καιρό. Καλοκαίρι, λοιπόν. Και -τό ένα φέρνει τό άλλο- θάλασσα. Φυσικά και ήλιοθερα-

πεία. Άλλά σέ ποιά θάλασσα θα κολυμπήσουμε; Πόσο καθαρή θα είναι; Και θα συμβάλλη στην υγεία μας ή θα τήν τορπιλλίξη; Και ό ήλιος; Πόσο μπορούμε πιά νά τόν άπολαμβάνουμε, κάνοντας ήλιοθεραπεία; Άλλα προβλήματα.

Υπάρχει όμως και κάτι καλό. Ό καθαρός άέρας τού χωριού. Καθαρός; Μήν είστε και τόσο βέβαιοι. Πολλές οικογένειες και εκεί, στο χωριό, έχουν δύο αυτοκίνητα. Τί, μόνο στις πόλεις θα πλεονάζουν; Και συχνά, καθώς κάθομαι στο δωμάτιο με άνοιχτά τά παράθυρα, νοιώθω νά πλημμυρίζη τό χώρο ή έντονη μυρωδιά τών καυσαερίων. Πάει λοιπόν και ό καθαρός άέρας τού χωριού. Παρελθόν.

Άλλά δεν έχουν όλοι χωριά γιά νά πάνε. Εύτυχώς όμως υπάρχουν τόποι όπου μπορούν νά άγοράσουν σπίτια ή διαμερίσματα γιά νά παραθερίσουν. Και καταφεύγουν σ' αυτούς τούς τόπους όπου όμως συσσωρεύονται τά σπίτια, μονοκατοικίες ή πολυκατοικίες (ναί, σωστά διαβάσατε, πολυκατοικίες), τό ένα επάνω στο άλλο, ένωμένα με στενούς δρόμους. Ούτε αύλές, ούτε κήποι, ούτε πλατείες. Η γή είναι χρυσάφι. Θα τήν πετάμε άσκοπα; Κοπιάστε λοιπόν νά παραθερίσετε σέ τέτοιους άπάνθρωπους τόπους και νά χαρήτε τό καλοκαίρι, στις παρυφές τής πάλαι ποτέ έξοχής.

Φοβοῦμαι όμως ότι... πολλή μαυρίλα πλάκωσε. Πολλή άπαισιοδοξία. Και πριν με βαρεθήτε και γυρίσετε σελίδα, άς πώ κάτι αισιόδοξο. Λέτε νά έχασε έντελώς τό λογικό του ό άνθρωπος και νά μήν άποφαοίση κάποια στιγμή νά κάνη όπισθεν; Πάντα υπάρχει καιρός. Όπισθεν όλοταχώς λοιπόν. Στο δρόμο πού έβαλε ό καλός Θεός τήν δημιουργία.

Δρόσισε ή ή ιδέα μου είναι. Πάντως τώρα μπορείτε νά πάτε στην έπόμενη σελίδα. Με τήν άδειά μου.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΝΕΩΝ

Όπως πανελλήνιο Συνέδριο ὀρθοδόξων νέων με τὴν συμμετοχὴ ἐκπροσώπων ἀπὸ πενήντα μητροπόλεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικράτειας πραγματοποιήθηκε στὴν Ἀθήνα στὶς 11 - 12 Μαΐου στὸ κτίριο τοῦ Συλλόγου Ὁρθόδοξου Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος» (Καρύση 14) με θέμα: «Νέοι καὶ Ἐκκλησία. Ὑπάρχει σημαεῖον ἐπαφῆς;».

Ἐπληρώθη τὸ κτίριο τοῦ «Ἀποστόλου Παύλου» ἀπὸ νέους καὶ νέες, ἀπὸ τὸ Κέντρο καὶ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπαρχία, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων με τὴν ζωντανὴ συμμετοχὴ τῶν στὸ Συνέδριο εἶτε κατὰ τὴν διάρκειά αὐτοῦ, εἶτε πρὸ αὐτοῦ με τὴν πολυήμερη καὶ πολύμοχθη ἐργασία τῶν γιὰ τὴν ἄρτια ὀργάνωση αὐτοῦ καὶ τὸν εὐπρεπισμὸν τοῦ κτιρίου, δίνουν ἕναν τόνο αἰσιοδοξίας γιὰ τὸ μέλλον τῆς πατρίδας μας γενικώτερα καὶ ειδικώτερα γιὰ τὴν ἐνεργὸ δραστηριοποίησή τῶν στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὸ ἱεραποστολικὸ ἔργο τοῦ Συλλόγου ὁ «Ἀπόστολος Παῦλος».

Κατὰ τὴν διάρκειά τοῦ Συνεδρίου ἔλαβαν χώρα τρεῖς συνεδρίες με θέματα: α) «Ἄς ἀντιμετωπίσουμε τὴν πραγματικότητα», β) «ἡ εὐθύνη μας» καὶ γ) «ἐκκοσμίκευση καὶ συντηρητισμός».

Τὸ Συνέδριο ἐτίμησαν με τὴν παρουσία τῶν ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος, οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίτες Δημητριάδος καὶ Ἀλμυροῦ κ.κ. Ἰγνατίος, Θήρας κ.κ. Παντελεήμων, Ἀχελώου κ.κ. Εὐθύμιος, ἡγούμενοι ἱερῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Πεντέλης καὶ Σαγματᾶ, Πανεπιστημιακοί, ἐκπρόσωποι τῶν Συνεργαζομένων Χριστιανικῶν Σωματίων.

Στὸ πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν καὶ ἡ τέλεση τῆς Θείας Λειτουργίας τὴν Κυριακὴ

τὸ πρωῖ στὸν Ἱερὸ Ναὸν τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν διὰ τοὺς συνέδρους φοιτητὰς.

Τὸ κεντρικὸ θέμα τοῦ Συνεδρίου ὑπῆρξε ἐπίκαιρο καὶ ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὴν πορεία τῆς νεότητος στὸ σύνολο τῆς καὶ στὴν ἐξατομικευμένη περίπτωσι κάθε νέου καὶ κάθε νέας, γιὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου, γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Σὲ μία ἐποχὴ συγκύσεως, ἀποπροσανατολισμοῦ, κυκλοφορίας ποικίλων ἰδεολογικῶν ρευμάτων, χρεοκοπίας τῶν παλαιότερων ἐξ αὐτῶν ὁ νέος ἄνθρωπος ἀναζητᾶ ὁδηγοὺς καὶ στηρίγματα. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ σὰν Αἰώνιο καθίδρυμα προβάλλει ὡς ὁ Θεῖος Ὁδηγός. Γιὰ τὶς ἐνστάσεις ποὺ προβάλλονται γιὰ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ καθοδηγητικοῦ ρόλου τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κ.κ. Χριστόδουλος στὴν προσφώνησή του πρὸς τοὺς Συνέδρους μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶπε καὶ τὰ ἐπόμενα: «Ξεπεράστε τὶς μεμφιμοιρίες καὶ ἐλᾶτε με ταπεινῶσι κοντὰ στὸν Χριστὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ξέρω ὅτι ποθεῖτε τὴν τελειότητα, τὸ ἀπόλυτο, τὴν καθαρότητα τοῦ Ἁγίου, τὴν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Ποῦ ἄλλοῦ μορεῖτε νὰ τὰ βρῆτε αὐτὰ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ; Ἀφουγκράζομαι τὸν παλμό σας. Κτυπάει στὸν παλμὸ τῆς ἐποχῆς, ζητᾶ ἀλλαγές, ἐπανάσταση, ἀντίσταση στὸ ρεῦμα τῆς ἀλλοτριώσεως. Σᾶς ἐρωτῶ: Θέλετε ἐπανάσταση; Ἐλᾶτε κοντὰ στὸν Μεγάλον Ἐπαναστᾶτη, τὸν Χριστὸν. Μόνον μὴ ξεχνᾶτε. Ἐκεῖνος ζητᾶ ἢ ἐπανάσταση νὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἐπαναστατημένων. Εἴσατε διατεθειμένοι γιὰ μία αὐτοκριτική;».

Χαιρετισμὸ ἀπηύθυνε πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου καὶ ὁ προϊστάμενος τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων ἡ «ΖΩΗ» ἀρχιμανδρίτης πατὴρ Νικήτας Βουτυρᾶς, τὸν ὁποῖον λόγῳ ἀπουσίας του ἀνέγνωσε ὁ ἀρχιμανδρίτης π.

Κωνσταντῖνος Σακαρίδης, ἀποσπάσματα τοῦ ὁποίου παρατίθενται στὴν συνέχεια:

«Σὰν ἀκτίνα ἐλπίδας μέσα στὴν ὀμίχλη-δη κοινωνία μας προβάλλει τὸ νεανικὸ αὐτὸ συνέδριο. Εἶναι μία ἄλλη νότα, αἰσιοδοξίας νότα, ποὺ ἀκούγεται στὴν συγχορδία τῶν ποικίλων ἄλλων συνεδρίων, ποὺ βλέπουν κάθε τόσο τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας. Καὶ ἔρχεται σὰν ἕνας ἀναστεναγμὸς ἀνακουφίσεως σὲ ὄσους εὐελπιστοῦν γιὰ ἕνα καλύτερο μέλλον».

»Πέραν ὅμως τούτου καὶ γιὰ ὄσους κινουῦνται μέσα στὸν κῶρο τῆς Ἐκκλησίας ἡ συμβολὴ τοῦ παρόντος συνεδρίου εἶναι ἐξόχως ἐπωφελής. Πρῶτον συμβάλλει σὲ μία προσέγγιση πνευματικῆ τῶν διαφόρων νεανικῶν χριστιανικῶν προσπαθειῶν. Καὶ ἡ προσέγγιση αὐτὴ διευκολύνει γιὰ μία στενότερη ἐπικοινωνία καὶ γνωριμία. Ἔτσι ἐνδεχομένως

προκαταλήψεις καὶ ἐπιφυλάξεις ἀπέναντι ἄλλων ἐξομαλύνονται. Καὶ τὰ διασκορπισμένα ρυάκια, τὰ ὁποῖα ἀρδεύουν τὸν ἀγρὸ τῆς Ἐκκλησίας συνενώνονται καὶ γίνονται πιὸ ἀποδοτικά. Προσοχὴ ὅμως μόνον στὸν πειρασμὸ τῆς ἀπομονώσεως καὶ τῆς μονοπωλήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποὺ τεχνηπέντως ὑπεισέρχεται στὴν ζωὴ μας».

Τὸ περιοδικὸν Ἀκτίνες ἐκφράζει τὰ συγχαρητήρια του στὴν ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ σὲ ὅλα τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως γιὰ τὴν ἄρτια ὀργάνωση καὶ ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου καὶ εὐχεται τὸ γεγονός αὐτὸ νὰ μὴ μείνει στὶς ψυχές τῶν νέων σὰν μία ὠραία ἀνάμνηση, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλα οὐσιαστικὰ βήματα στὸν πνευματικὸ καταρτισμὸ τῶν μελῶν καὶ στὴν ἐπαύξηση τοῦ ἱεραποστολικοῦ ζήλου αὐτῶν.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε. ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ Χ.Φ.Ε.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων, ἡ ὁποία ἔχει μία μακρόχρονη δράση στὸ ἑλληνικὸ χριστιανικὸ κίνημα καὶ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ συνεργαζόμενα χριστιανικὰ Σωματεῖα τοῦ Συλλόγου «Ἀπόστολος Παῦλος» χαιρετίζει μὲ μεγάλη χαρὰ τοὺς συνέδρους τοῦ Πανελληνίου Συνεδρίου Ὁρθοδόξων Νέων ποὺ διοργάνωσε ἡ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωση, ἐδῶ στοὺς χώρους τοῦ Συλλόγου «Ἀπόστολος Παῦλος» καὶ εὐχεται τὰ θέματα ποὺ θὰ ἀναπτυχθοῦν κατὰ τὸ διήμερο αὐτὸ, νὰ ἀποτελέσουν πυξίδα ζωῆς τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος. Πιστεύουμε καὶ τὸ διακηρύσσουμε ὅτι ἡ βίωση χριστιανικῆς ζωῆς εἶναι καθ' ὅλα συμβατὴ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ καταξίωση καὶ τὴν καθόλου πρόοδο στὸν κοινωνικὸ χῶρο.

Οἱ ἀνελεύθερες ὑλιστικὲς καὶ μηχανιστικὲς ἐκφράσεις ζωῆς, ποὺ ἀντιστρατεύονται στὸ πνεῦμα, δὲν πρόκειται νὰ ἐπικρατήσουν, ἐφ' ὅσον ὄλοι οἱ νέοι, ποὺ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των ἐλεύθερους καὶ προοδευτικούς, συμπορευθοῦν μὲ ἐμπιστοσύνη στὶς αἰώνιες ἀξίες τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας, δημιουργώντας μία νέα ἀποψη ζωῆς, ζωῆς μὲ ἐλπίδα καὶ ἀξιοπιστία.

Ἰδιαιτέρα γιὰ μᾶς τοὺς Πανεπιστημιακοὺς, εἶναι πρόσθετη χαρὰ καὶ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον, νὰ συναντᾶμε στὰ Πανεπιστημιακὰ ἔδρανα, νέους μὲ ἰδανικά, ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν πνευματικὴ ὀλοκλήρωσή των καὶ μὲ παρρησία «δὲν ἐπαισχύνονται τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου» προκειμένου νὰ δώσουν στοὺς συμφοιτητές των τὸ χριστιανικὸ μήνυμα ζωῆς. Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων ἡ ὁποία συμπαραστέκεται σὲ κάθε πρωτοβουλία τῶν νέων, εὐχεται κάθε ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου αὐτοῦ.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς

Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΠΑΙΝΕΤΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ

Μεμονωμένες ίσως, αλλά ένθαρρυντικές είναι οι πρωτοβουλίες ορισμένων δημοτικών αρχόντων με την λήψη οικονομικών μέτρων για την ενίσχυση και την οικονομική ανακούφιση πολυτέκνων οικογενειών, οι οποίες συμπορεύονται με την σχετικά πρόσφατη απόφαση της Έκκλησίας της Ελλάδος να ενισχύσει με ικανά χρηματικά επιδόματα τις οικογένειες των ορθοδόξων χριστιανών της ακριτικής Δυτικής Θράκης σε περίπτωση αποκτησεως περισσότερων των δύο τέκνων.

Σε αυτές όμως τις χειρονομίες προς την πολύτεκνη οικογένεια φαίνεται να ύστερει ή Πολιτεία, τὰ οικονομικά μέτρα της οποίας κάθε άλλο παρά ένθαρρυντικά είναι προς την κατεύθυνση αυτήν.

Συγκεκριμένα η φορολογική ελάφρυνση από τὰ ετήσια εισοδήματα της πολύτεκνης οικογένειας είναι 80.000 δραχμές για κάθε παιδί, ποσοστό άσημαντο οὐ σχέση με τις ετήσιες δαπάνες για την συντήρηση και την εκπαίδευση αὐτῶν. Έρχεται στο νοῦ ἡ σκέψη μήπως ὁ συντάκτης τοῦ φορολογικοῦ νομοσχεδίου ἦταν ἡ ἀγαμος ἡ ἀτεκνος και δὲν εἶχε ἄμεση ἀντίληψη πόσον ἐπιβαρύνουν τὸν πατρικὸ προϋπολογισμό τὰ ἐξοδα τῶν παιδιῶν.

Και ἡ δίκαιη φορολογική ελάφρυνση θὰ ἦταν ἡ ἐλαχίστη προσφορά ἐκ μέρους τῆς πολιτείας στὶς πολύτεκνες οικογένειες, ἀφοῦ μέχρι σήμερα δὲν γίνεται λόγος γιὰ τὴν παροχή ικανῶν οικογενειακῶν ἐπιδομάτων ἐκ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ πρὸς αὐτές.

Φαίνεται ὅτι οἱ προοπτικές τῆς οικονομικῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς εἶναι θραχυπρόθεσμες γιὰ ὀρατὰ και ἄμεσα ἀποτελέσματα, πὸν κατὰ κανόνα ἐπηρεάζουν τὶς διαθέσεις τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος μέχρι τὴν προσεχῆ ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση με τὴν προσδοκία τῆς ἀνανέωσης τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ πρὸς αὐτήν, ἀγνοώντας ὅτι στὸ ἀπώτερο μέλλον πρόσωπα γηρασμένα, κουρασμένα ἀπὸ τὸν

χρόνο και τὶς συνθήκες τῆς καθημερινότητας φαίνεται ὅτι θὰ συγκροτοῦν τὴν Ἐκκλησία τοῦ μέλλοντος, ἀφοῦ παρὰ τὶς ἔρευνες οἱ ὁποῖες κρούουν τὸν κῶδωνα γιὰ τὸ δημογραφικὸ πρόβλημα πὸν ἀντιμετωπίζει ἡ χώρα μας δὲν ὑπάρχει καμμιά διάθεση ἐκ μέρους τῆς πολιτείας νὰ ἀναζητήσει τουλάχιστον τὶς λύσεις. Ἡ ἐνθάρρυνση τῆς τεκνογονίας θὰ συμβάλει σημαντικὰ στὴν ἀναζωογόνηση τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς στὸ σύνολό της.

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ

Ὁ προβληματισμὸς γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀσφαλιστικοῦ συστήματος στὴν χώρα μας, ὁ ὁποῖος θρῖσκεται στὴν ἐπικαιρότητα, εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένος με τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος.

Πορίσματα τῆς διακομματικῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐλληνικῆς βουλῆς ἀπὸ τὸ ἔτος 1993, εἰδικές μελέτες γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἀσφαλιστικοῦ ζητήματος (ὅπως τοῦ καθηγητῆ Ἰ. Σπράου και παλαιότερη γνωμάτευση τοῦ ἀείμνηστου καθηγητοῦ τοῦ ΕΜΠ Γεωργίου Τζιαφέτα) ἔχουν θέσει ἐνώπιον τῶν εὐθυνῶν των τὶς ἐκάστοτε κυβερνήσεις, τὶς ὁποῖες χαρακτηρίζει μία ἀτολμία και ἀναδλητικότητα στὴν λήψη τῶν ἐνδεικνυομένων ἀποφάσεων.

Βέβαια θὰ εἶναι μονομερῆς ἡ ἐκτίμηση ὅτι στὸ παρατηρούμενο φαινόμενο τῆς ὑπογεννητικότητας στὴν πατρίδα μας ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐκ μέρους τῆς πολιτείας τῆς ἀναγκαίας οικονομικῆς συνδρομῆς γιὰ τοὺς πολύτεκνους. Τὸ κλίμα τοῦ εὐδαιμονισμοῦ τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ στὶς σύγχρονες κοινωνίες, ἰδίως στὶς εἰρηνικὲς περιόδους τὶς ὁποῖες διερχόμεθα, ἡ εὐρυτάτη ἀπασχόληση τοῦ γυναικεῖου πληθυσμοῦ στοὺς τομεῖς τῆς παραγωγῆς και τῶν ὑπηρεσιῶν δὲν ἀποτελοῦν εὐνοϊκές προϋποθέσεις γιὰ τὴν τεκνοποιία, γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς ὁποίας ἀπαιτεῖται ἓνα πνεῦμα ἐπιγνώσεως τοῦ καθήκοντος και θυσίας.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΣΙΩΠΗΡΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

Συνεχίζοντας το προηγούμενο σημείωμά μας επανερχόμαστε σε μίαν άλλη διάσταση του κινηματογράφου και γενικότερα των μέσων επικοινωνίας. Με τον τίτλο *Σιωπηρή προπαγάνδα* και υπότιτλο *Μάξες, τηλεόραση, κινηματογράφος* έκυκλοφόρησε από τις εκδόσεις «Πόλις» ένα ενδιαφέρον βιβλίο του 'Ιγνάσιο Ραμονέ, διευθυντού της *Le Monde Diplomatique*. Σε αυτό το βιβλίο γίνεται ανάλυση του πώς η τηλεόραση και ο έξ αυτής επηρεασμένος κινηματογράφος προπαγανδίζουν πολιτικές και ιστορικές θεωρήσεις και τοποθετήσεις. Σημειώνει μεταξύ των άλλων ο συγγραφέας:

«Για τα σοβαρά πολιτικά θέματα η τις σημαντικές ιστορικές στιγμές, η τηλεόραση και ο κινηματογράφος διαμόρφωσαν συγκεκριμένες εικόνες, προσαρμοσμένες στην εξυπηρέτηση ενός ιδεολογικού στόχου και προορισμένες να συνοδεύσουν, σαν ένα συμβολικό τεχνητό μέλος, τη συλλογική ευαισθησία. Είτε δραματοποιώντας τις κυρίαρχες άνησιχίες είτε, αντίθετα, διακωμωδώντας τις περιστάσεις» (σ. 8).

«Οι τηλεοπτικές διαφημίσεις αξιάνουν τη γενική ταχύτητα της κινηματογραφικής διήγησης. Όλο και περισσότερο καθορίζουν το ύψος των αμερικανικών τηλεοπτικών σειρών ή ταινιών οι όποιες με τη σειρά τους το επιβάλλουν σε όλόκληρο τον κόσμο. Γιατί το αμερικάνικο μοντέλο παραμένει ευρύτατα κυρίαρχο: οι ΗΠΑ εξάγουν κάθε χρόνο περισσότερες από διακόσιες χιλιάδες ώρες προγράμματος, κάτι που αντιπροσωπεύει περίπου το 75% του συνόλου της παγκόσμιας εξαγωγής τηλεοπτικών εκπομπών» (σ. 13).

«Τη δεκαετία του '60 ο Μάρσαλ Μάκ Λιούαν διευκρίνιζε: «Όταν ήρθε ο κινηματογράφος, το σύνολο του αμερικανικού τρόπου ζωής έγινε στην όθονη μιά ατέλειωτη διαφήμιση. Ό,τι φορούν, τρώνε ή χρησιμοποιούν οι ήθοιοι διαφημίζεται, μ' έναν τρόπο που κανείς ποτέ δεν θα ήλπιζε ότι θα μπορούσε να εφεύρει» (σ. 14).

«Επί του παρόντος θα πρέπει να φοβόμαστε ότι η ύποταγή και ο έλεγχος του πνεύματός μας δεν θα γίνει με τη βία αλλά με τη γοη-

τεία, δεν θα γίνει με διαταγές αλλά με τη δική μας βούληση. Δεν θα γίνει με την απειλή της τιμωρίας αλλά με τη δίψα μας για ευχαρίστηση» (σ. 33).

Το πρόβλημα δεν είναι η συστηματική, αν και σιωπηρή, προπαγάνδα που γίνεται για πολιτικά θέματα. Χειρότερα αυτού είναι η προπαγάνδα στάσεων και τοποθετήσεων ζωής ή διαφήμισης προτύπων που άπτονται της ήθικης ζωής του ανθρώπου. Αυτή η κραυγαλέα, και όχι σιωπηρή, διαφήμιση - προπαγάνδα του πανσεξουαλισμού, του άμοραλισμού, του οικονομικού ανταγωνισμού, της ήδονοθηρίας και χρησιμοθηρίας, αποτελεί το κυριώτερο άρνητικό επακόλουθο των σημερινών μέσων ενημερώσεως (κυρίως τηλεοράσεως και κινηματογράφου).

Τα μέσα ενημερώσεως, σήμερα, επηρεάζουν τις ήθικες αντιλήψεις του μέσου ανθρώπου και διαμορφώνουν τις κοινώς αποδεκτές αρχές. Το πώς θα ντυθώ, θα όμιλησω, θα συμπεριφερθώ γενικώς ο μέσος άνθρωπος προβάλλεται και σε ένα βαθμό επιβάλλεται από τον τύπο, την τηλεόραση και τον κινηματογράφο.

Τέτοια βιβλία είναι πολύ ενδιαφέροντα, γιατί μās διαφωτίζουν για τους τρόπους με τους οποίους οδηγούμαστε σταδιακώς στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Μās ύποδεικνύουν την προπαγάνδα και την επιβολή απόψεων και στάσεων ζωής. Από πλευράς εκκλησιαστικής, βιβλία όπως το αναφερόμενο μπορούν να μās βοηθήσουν να συνειδητοποιήμε τα τεχνάσματα του άρχοντος, «του κοσμοκράτορος του αιώνας τούτου» (*Έφεσ. 6: 12*) και τις σημερινές μεθοδείες του. Χωρίς να ξεχνάμε, βεβαίως, ότι «μειζων ό εν ήμιν ή ό εν τώ κόσμω» (*Α' Ιωάν. 4: 4*), όπως μās διδάσκει ο ευαγγελιστής 'Ιωάννης· κι ακόμη ότι η αγιότης και η αϋθεντική κατά Χριστόν ζωή λειτουργούν ως αντισώματα άκόμη και στις χειρότερες κοινωνίες και στα άμαρτωλότερα περιβάλλοντα. Κατά την διδασχή του Κυρίου μας «ύμεις έστε τó φώς του κόσμου», «ύμεις έστε τó άλας τής γής· έάν δέ τó άλας μωρανόη έν τίνι άλιθόησεται;» (*Ματθ. 5: 14, 13*).

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ: Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΟΥ... ΕΥΚΑΙΡΙΑ;

Ήταν άρχες του 2000 όταν οι άνθρωποι της επικοινωνίας, της δημοσιογραφίας και της διαφήμισης βρεθήκαμε στην παρουσίαση των δραστηριοτήτων και επενδύσεων μεγάλου εκδοτικού όμιλου της χώρας μας στο χώρο του Διαδικτύου. Ήδη από το 1998 το Internet φάνταζε στα μάτια πολλών νεοελλήνων επίδοξων κροίσων ως μια σύγχρονη «φλέβα χρυσοῦ». Φεύγοντας από την εκδήλωση, λάβαμε, μαζί με το έντυπο υλικό, και ένα δώρο, σχετικό με τόν... Τιτανικό! Τριάντα μήνες, μετά, όλες οι ελληνικές ηλεκτρονικές πύλες ενημέρωσης στο Internet... βουλιάζουν, σάν το περίφημο δῆθεν άβύθιστο πλοίο!

Οί ελληνικές επιχειρήσεις που επένδυσαν σέ ελάχιστο χρόνο, δυσανάλογα πρὸς τὰ μέτρα της χώρας μας δισεκατομμύρια δραχμές στον τομέα της νέας οικονομίας, μετροῦν σήμερα τις πληγές τους από έναν ανταγωνισμό που ώφελῆσε μόνο τις... πολυεθνικές επιχειρήσεις από τις οποίες προμηθεύτηκαν τῆ σχετική τεχνογνωσία. Ίδιαίτερα στον τομέα της ηλεκτρονικής ενημέρωσης, οί ελληνικές πύλες συσσωρεύσαν ζημιές δεκάδων δισεκατομμύριων δραχμῶν, που προέρχονταν κυρίως από τὴν αδυναμία ἐξεύρεσης... πηγῶν ἐσόδων. Καλλιέργησαν στους Έλληνες χρήστες του Διαδικτύου τὴν ἐσφαλμένη ἐντύπωση ὅτι στο Internet ὅλα εἶναι... δωρεάν, ἐκτιμώντας ὅτι, λόγω τῶν πολλῶν ἐπισκεπτῶν, οί πύλες τους θὰ κατακλύζονταν από διαφημίσεις: ἕνα τραγικό ἐπιπόλαιο λάθος, που σήμερα κοστίζει ἑκατοντάδες ἀπολύσεων δημοσιογράφων, ἐπιστημόνων ηλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν και ὑπαλλήλων, ἀλλὰ και δεκάδες δισ. δραχμῶν,

πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονταν ἀπὸ τὸν ὀβολὸ χιλιάδων μικροεπενδυτῶν τῆς ἄλλοτε κραταιᾶς Σοφοκλέους!

Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς συρρίκνωσης εἶναι ἡ πολὺ χαμηλὴ ἐπιπέδου πληροφόρηση, που διοχετεύεται σήμερα μέσω του Internet. Μήπως ὅμως ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ δίνει μιὰ τελευταία εὐκαιρία στὸν ἐλληνικὸ Τύπο, που ἔχει στριμωχθεῖ κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία σὲ ἀπίθανα χαμηλές κυκλοφορίες, και λόγω τῆς ἐπανάστασης του Διαδικτύου; Καθημερινὰ στους 1.000 ἐνῆλικους Έλληνες, μόνο οί 78 ἀγοράζουν ἐφημερίδα, δηλαδή μόλις τὸ 35% τῶν ἐφημερίδων που ἀγοράζαμε τὸ 1989! Μιὰ ἐπίδοση που μᾶς κατατάσσει στο ἴδιο ἐπίπεδο με τὴν Τουρκία (74 ἀντίτυπα ἀνὰ 1.000 κατοίκους). Οί λόγοι αὐτῆς τῆς κατάρρευσης γνωστοί: κοινωνικὴ κρίση, ἀμφισβήτηση ἀξιών και θεσμῶν, ἀπόλυτη πολιτικὴ τοποθέτηση τῶν ἐφημερίδων, ἐξάρτηση ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῶν διαπλεκόμενων ἰδιοκτητῶν τους και εἰσβολὴ τῶν ηλεκτρονικῶν μέσων ενημέρωσης.

Οί ἐφημερίδες μποροῦν νὰ ἐκμεταλλεῦτον τις ἀρνητικὲς ἐξελίξεις στο Διαδίκτυο και νὰ ἀξιοποιήσουν τὸ συγκριτικὸ τους πλεονέκτημα στὴ σύγχρονη ενημέρωση ἐναντι τῶν ηλεκτρονικῶν μέσων: Νὰ προσφέρουν περισσότερη γνώση ἀπὸ πληροφορία, ἰδίως μέσα ἀπὸ διεθνεῖς στρατηγικὲς συμμαχίες. Ίσως ἔτσι κατορθώσουν νὰ ἀνεβάσουν τὸ ἐπίπεδό τους και νὰ καταστοῦν πάλι καθημερινὸς σύντροφος του ἀναγνωστικοῦ κοινού.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Τομέας Μέσων
Ἐνημέρωσης Χ. Ε. Ε.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης και Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δοῦρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτήσια συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διευθυντὴς ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει και διβλικορσίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Ἰούλιος 2002

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καύτη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283